

“Het is gewoon *pried pangi* : alles los, alles laten zien”

**Het verankeren van bottom-up community based ziens- en werkwijzen
in lange termijn beleidsontwikkeling in Amsterdam Zuidoost**

Auteurs:

Kelly Matthijsen

Femke Kaulingfreks

Lectoraat Jeugd en Samenleving, Hogeschool Inholland

Amsterdam, november 2024

CONTACTGEGEVENS

onderzoek@kenniscentrumongelijkheid.nl

Projectleider
Femke Kaulingfreks
Lectoraat Jeugd en Samenleving,
Hogeschool Inholland
femke.kaulingfreks@inholland.nl

**PARTNERORGANISATIES IN HET
CONSORTIUM**

For An Equal Society

Gideon Everduim, Directeur

g.everduim@foranequalsociety.nl

Inhoud

1.	Inleiding	1
2.	Theoretisch kader	6
	<i>2.1 Community en community building: Definiëring van complexe begrippen</i>	6
	<i>2.2 De rol van grassroots bewegingen</i>	13
	<i>2.3 Een duidelijke boodschap: grassroots community organizing</i>	14
3.	Community building in de praktijk	17
	<i>3.1 For An Equal Society (FAES)</i>	17
	<i>3.2 FAES en de community</i>	18
	<i>3.3 Met FAES achter de voordeur</i>	21
	<i>3.4 Community building door FAES</i>	23
4.	Grassroots community organizing in de praktijk	31
	<i>4.1 FAES als grassroots community organizers</i>	31
	<i>4.2 FAES in de tussenruimte</i>	32
	<i>4.3 De praktijk van bewonersparticipatie anders inrichten</i>	35
	<i>4.4 Kritisch bewustzijn versterken</i>	37
5.	Uitdagingen bij lange termijn beleidsbeïnvloeding	39
	<i>5.1 Opvatting van relevantie kennis verschilt</i>	40
	<i>5.2 Inzetten van ‘the usual suspects’</i>	41
	<i>5.3 Beeldvorming van Zuidoost: erkennen van koloniaal verleden en doorwerking in het heden</i>	42
	<i>5.4 Subsidierelaties bepalen bestaanszekerheid</i>	43
	<i>5.5 Schijnparticipatie</i>	44
6.	Conclusie	46
	Literatuurlijst	50

1. Inleiding

In Amsterdam Zuidoost wordt veel gesproken over de ‘kloof’ tussen de leefwereld van bewoners en de systeemwereld van de (lokale) overheid. Situaties waarin deze ervaren kloof tot uitdrukking komt zijn een ‘participatiestaking’ in de K-buurt in 2018 (Movisie, 2020), het vertrek van Sandra Williams, directeur van het Masterplan Zuidoost in 2023 (Meershoek & Wagemakers, 2023) en langdurige lage opkomstpercentages bij gemeentelijke, provinciale en landelijke verkiezingen (Vermeulen et al., 2023). De gemene deler in deze voorbeelden is dat bewoners weinig vertrouwen hebben in de overheid. Mensen willen vaak niet (meer) meedoen aan (formele) participatietrajecten, omdat ze het idee hebben dat de overheid er niet voor ze is, te weinig blijk geeft van inzicht in hun ervaringen, en hun belangen onvoldoende vertegenwoordigt. Hierdoor is een trend te zien van een lage (politieke) participatie, die samen gaat met een groeiende sociale en economische ongelijkheid. Ondanks de lage formele participatie, zoeken veel bewoners in Zuidoost manieren om bij te dragen aan hun lokale gemeenschap op buurt- of wijkniveau. Vormen van community building en saamhorigheid zijn voor veel actieve bewoners in Zuidoost van groot belang om hun woonplezier en sense of belonging te vergroten. Zuidoost is een broedplaats van grassroots initiatieven, platforms, stichtingen, organisaties en community based allianties, die het welzijn van bewoners in Zuidoost voorop hebben staan¹. In dit onderzoek bekijken we daarom hoe grassroots initiatieven zich verhouden tot beleidsprocessen. Een samenwerking tussen de overheid en grassroots initiatieven kan er voor zorgen dat bewoners meer zeggenschap krijgen in institutionele besluitvorming, op een manier die past bij hun leefwereld.

De context van Amsterdam Zuidoost

Demografische gegevens van Amsterdam Zuidoost laten zien dat er 90.500 mensen verdeeld over 48.951 huishoudens wonen in Zuidoost in 2023 (Gemeente Amsterdam, 2023). Veel bewoners in Amsterdam Zuidoost hebben een Afro-Nederlandse achtergrond (Surinaams, Afrikaanse landen exclusief Marokko). Zuidoost heeft een lagere sociaal-economische status vergeleken met centrale delen van Amsterdam, met meer minimahuishoudens (dus meer armoede), een hogere werkloosheid en slechtere gezondheid van bewoners².

Tijdens dit onderzoek hebben we bijna een jaar in Zuidoost, voornamelijk in de Bijlmer³, rondgelopen. Naast de statistische gegevens, die laten zien dat Zuidoost op veel gebieden lager scoort dan de rest van Amsterdam, hebben we gezien dat Zuidoost een warm, kleurrijk en levendig stadsdeel is. Je kunt op maandag tot en met donderdag naar de markt op het Anton de Komplein, en er is een enorme hoeveelheid groen te vinden als je door het stadsdeel fietst. Er is vaak van alles te doen in Amsterdam Zuidoost: van een foodtruck event op het Bijlmerplein tot aan een basketbaltoernooi voor jongeren midden in het stadsdeel. En het jaarlijkse Kwakoe Festival in het Nelson Mandela Park, waar niet alleen heel Zuidoost bij elkaar komt voor muziek, eten, sport en het vieren van diversiteit

1 e.g. Stichting For An Equal Society, Social Pact Zuidoost, Hart voor de K-buurt, 1104enzo, Stichting SPE, Bloei en Groei, Stichting South East Stars, Be Good 4 Your Hood, Stichting Carabic etc.

2 Zie o.a. *De Staat van de Stad 2022-2023* van de afdeling Onderzoek en Statistiek van de Gemeente Amsterdam: De Staat van de Stad Amsterdam XII: ongelijkheid neemt toe | Website Onderzoek en Statistiek.

3 Bijlmer-Centrum (Venserpolder, Amsterdamse Poort en de H-buurt) en Bijlmer-Oost (G-buurt, K-buurt).

en inclusie, maar waar mensen vanuit het hele land naartoe komen. Veel mensen uit Zuidoost die we hebben gesproken laten weten trots te zijn op hun stadsdeel. Zij zijn zelf Zuidoost. De initiatieven die bewoners ondernemen voor de jeugd in Zuidoost, voor de mensen om hen heen en voor het stadsdeel zelf zijn daar het bewijs van.

We weten uit cijfers dat Amsterdam Zuidoost ook kampt met uitdagingen. Armoede is een van de grootste: een gebrek aan bestaanszekerheid vormt voor veel bewoners in Amsterdam Zuidoost een constante druk op de schouders. Dit gaat samen met hoge werkloosheid, een verslechterde kwaliteit van wonen en gezondheid en in de afgelopen jaren meer incidenten rondom jeugdcriminaliteit. Wat nog meer opvalt in de gemeentelijke statistieken is dat mensen in Zuidoost aanzienlijk lager scoren op het gevoel dat zij politieke invloed hebben en dat de stemintentie ook laag is (Gemeente Amsterdam, 2019). Dit sluit aan bij de lage stemopkomsten in Amsterdam Zuidoost. Het wantrouwen in de overheid lijkt groot te zijn in Zuidoost, wat ook terug te lezen is in een verkenning hierover van de gemeente zelf (Gemeente Amsterdam, 2022) en in artikelen in de media (Ramdjan, april 2023; Kruyswijk, november 2023).

Daarnaast heeft Amsterdam Zuidoost nog steeds te maken met territoriaal stigma. Amsterdam Zuidoost, specifiek de Bijlmer, blijft labels krijgen als gevaarlijk, een ghetto, armoedig en crimineel. Pinkster et al. (2020) deden onderzoek naar hoe bewoners in de Bijlmer de negatieve beeldvorming van hun wijken ervaren. Hieruit blijkt dat alle bevroegde inwoners van de Bijlmer het stigma van 'gevaarlijk' herkennen, maar dat op andere manieren ervaren afhankelijk van hun afkomst, woonplek en sociale klasse. Voor bewoners van kleur die lager op de sociale ladder staan en in oudere delen van de Bijlmer wonen, heeft het stigma van de Bijlmer een groter persoonlijk effect. Zij kunnen het stigma niet zomaar van zich afschudden, zoals hun witte stadsdeelgenoten wél kunnen doen omdat het niet over henzelf gaat, aldus Pinkster et al. (2020). Ook wordt het stigma dat de Bijlmer heeft vaak gelinkt aan negatieve stereotypes over bewoners van kleur of met buitenlandse roots die vooral leven buiten de Bijlmer, terwijl bewoners het leven in hun stadsdeel zelf niet als negatief ervaren. Hier wordt een proces van ongelijkheid en uitsluiting blootgelegd, waar bewoners van de Bijlmer zich zelf niet in herkennen, maar wel constant in moeten bewegen.

Samen optrekken

In Zuidoost doen bewoners veel voor elkaar en voor de buurt, maar ze doen dit vaak niet samen met de (lokale) overheid of via formele routes (zoals via een buurt- of wijkteam) omdat ze daar weinig vertrouwen in hebben. Ze vinden de formele routes te bureaucratisch, of hebben het gevoel dat professionals niet voldoende kunnen aansluiten bij hun leefwereld en behoeftes. Tegelijkertijd zijn er grote en urgente uitdagingen die het welzijn en de kansengelijkheid van mensen in Zuidoost bedreigen. Het gaat er op verschillende leefgebieden minder goed dan in andere delen van de stad. Die achterstelling moet aangepakt worden, maar wél samen met bewoners, zodat maatregelen die worden getroffen écht aansluiten bij hun leefwereld en behoeftes. Hoe zou dat kunnen gebeuren?

Het Masterplan Zuidoost is geïnitieerd om een antwoord op deze vraag te vinden. Nieuw ontwikkelde lange termijn beleidsplannen, die vastliggen voor twintig jaar, zouden de leefbaarheid, veiligheid en ontwikkelingskansen voor de jeugd moeten verbeteren. Uitgangspunt is dat het Masterplan wordt gedragen door de lokale gemeenschap: bewoners, ondernemers die sterk zijn ingebed in de buurt en bottom-up initiatieven.

“Alliantiepartners trekken daarbij met nadruk samen met de bewoners van Zuidoost op. Samen helpen we elkaar. We denken daarbij vanuit de kracht van het stadsdeel en niet vanuit de problemen. We gaan werken vanuit het vertrouwen in en van de mensen die er wonen en werken.” (Masterplan Zuidoost Programma 2021-2040).

De ambitie van een sterke samenwerking tussen leefwereld en systeemwereld vormt de basis voor het Masterplan. Maar zoals we al eerder beschreven: het wantrouwen richting de (lokale) overheid is groot in Zuidoost. In de zomer van 2023 werd dit bevestigd door het vertrek van Sandra Williams, directeur van het Masterplan Zuidoost. Bij haar vertrek gaf ze aan dat ze een te grote kloof signaleerde tussen de systemische wereld en de leefwereld van bewoners, die moeilijk te overbruggen lijkt. Het vertrek van Sandra Williams werd door de community ervaren als een bittere pil⁴, omdat zij zichzelf succesvol wist te positioneren als verbinder tussen deze twee verschillende werelden. Zij was in staat gebleken om veel actieve bewoners bij elkaar te brengen. Na haar vertrek kwam er een beweging vanuit de community, met een kerngroep van bewoners die een brandbrief⁵ stuurde naar de alliantie van het Masterplan, met als doel meer transparantie en zeggenschap te krijgen in de voortzetting van het Masterplan. Een uitgebreid gesprek tussen de community en alliantie vond plaats in juli 2023⁶, waarna de kerngroep vanuit de community de verantwoordelijkheid nam om als belangenbehartigers van bewoners in dit proces op te treden en een blueprint te maken voor een heroriëntatie van het Masterplan. Dit heeft geleid tot een voorstel voor een nieuwe vorm van governance⁷ voor het Masterplan Zuidoost.

Bovenstaand proces laat zien dat grote ambities om bewoners een gelijkwaardige rol en stem te geven in het ontwikkelen van beleid niet altijd van de grond komen of stand houden. Vaak zijn er tussenpersonen voor nodig om bewoners, overheden en andere institutionele partners bij elkaar te brengen en inzicht te geven in de perspectieven en belangen van bewoners. Het proces rondom het Masterplan laat zien dat grassroots organisaties, ofwel bottom-up bewegingen die zich organiseren vanuit de gemeenschap om verandering teweeg te brengen, een brug zouden kunnen vormen tussen burgers en overheid, vooral in contexten waarin wantrouwen een rol speelt. Deze organisaties kunnen ervoor zorgen dat de belangen van bewoners goed worden meegenomen in processen van beleidsvorming, mits zij daarvoor voldoende legitimiteit hebben als partners. Met dit onderzoek zijn we verder gaan uitdiepen hoe grassroots organisaties deze rol op zich zouden kunnen nemen, omdat stichting For An Equal Society (FAES) deze vraag bij het Kenniscentrum Ongelijkheid heeft gelegd. Deze organisatie wil graag zichtbaar maken wat er voor nodig is om meer bewoners, die juist ondervertegenwoordigd zijn op de ‘participatieradar’, in hun politieke en burgerparticipatie te bevorderen, en wat dit betekent voor de werkwijze van gemeenteambtenaren, beleidsmakers en bestuurders.

4 Community over vertrek Sandra Williams als programmadirecteur van het Masterplan Zuidoost:

<https://www.youtube.com/watch?v=mEVsZFLrsrQ>

5 <https://nederlandwordtbeter.nl/brandbrief-masterplan-zuidoost-community-aan-de-alliantie-masterplan-zuidoost/>

6 Bijeenkomst Community X Alliantie Masterplan Zuidoost:

https://youtu.be/S3_C5O3vs24?si=BM1CL9wx5sngPU-a en een samenvatting via

<https://www.youtube.com/watch?v=lt2dfBTY54A>

7 <https://zoiszuudoost.nl/de-stem-van-de-bewoners-in-masterplan-zuidoost/>

Opzet onderzoek

Voor dit onderzoek werken we samen met grassroots organisatie FAES, die wortels in Zuidoost heeft. FAES positioneert zichzelf als grassroots organisatie in Zuidoost en ziet bovenstaande mechanismes rondom institutionele samenwerking elke dag terug in de praktijk. De medewerkers van FAES zien dat bewoners vaak ondervertegenwoordigd zijn en dat hun belangen niet altijd voorop staan in het ontwikkelen van beleid. De onderzoeksvraag die we proberen te beantwoorden is hoe community based ziens- en werkwijzen van grassroots organisaties verankerd kunnen worden in lange termijn beleidsontwikkeling. Hoe kan daarbij ruimte gecreëerd worden voor informele bewonersparticipatie en informeel leiderschap binnen formele beleidsprocessen, met voldoende institutionele erkenning én behoud van eigen kracht van deze informele initiatieven? Als grassroots organisatie heeft FAES belang bij het beantwoorden van deze vraag, omdat zij de belangen van bewoners probeert te behartigen. Dit lukt niet altijd, vanwege de botsing tussen verschillende werelden, wat sociale ongelijkheid verder in de hand kan werken. Vanuit de hoofdvraag zijn een aantal deelvragen voortgevloeid:

- *Hoe ziet grassroots leiderschap in de wijk eruit en hoe krijgt FAES als grassroots organisatie legitimiteit van bewoners?*
- *Welke strategieën voor community building en collectieve belangenbehartiging worden ingezet?*
- *Hoe spant FAES als grassroots organisatie zich vervolgens in om de collectieve belangen van bewoners te vertegenwoordigen richting instituties?*

Om deze vragen te beantwoorden hebben we kwalitatief onderzoek gedaan in Zuidoost, door participatieve observaties te doen bij verschillende bijeenkomsten van FAES. Uiteindelijk hebben we 16 participatieve observaties gedaan, variërend van aansluiten bij activiteiten met jongeren bij School2Community en StudioLab (FAES), een rondje outreachend werken op de fiets door Zuidoost, tot overleggen met het Ministerie van OCW of de gemeente Amsterdam. Bij de participatieve observaties wilden we vooral ophalen wat de rol van FAES was als grassroots organisatie en welk handelen zij inzetten om aansluiting te vinden bij samenwerkingspartners, van jongeren tot ambtenaren. Naast de participatieve observaties zijn er vijf diepte-interviews afgenomen, waarvan vier met drie sleutelfiguren in de kerngroep van FAES en één interview met een sleutelfiguur bij het Masterplan Zuidoost. De data die hieruit zijn voortgekomen hebben we eerst open en vervolgens thematisch geanalyseerd om tot een antwoord te komen op de hoofdvraag en de verschillende deelvragen. Hoe organiseert FAES zich in de buurt richting bewoners, maar ook richting de gemeente? Wat verstaan zij onder community building en community organizing, hoe vullen ze dat in en wat kan daarvan geleerd worden? Hoe positioneert FAES zich binnen institutionele samenwerkingen, wat gaat daar goed en wat zijn uitdagingen hierin?

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 schetsen we in een theoretisch kader op welke manieren grassroots organisaties kunnen bewegen in de leefwereld van bewoners. We beschrijven wat verstaan kan worden onder community en community building, hoe grassroots bewegingen hier wel of niet onderdeel van zijn en hoe grassroots bewegingen zich organiseren om sociale verandering teweeg te brengen door middel van grassroots community organizing. In het theoretisch kader proberen we al een koppeling te maken tussen theorie en context, door korte beschrijvingen te geven van hoe bepaalde theoretische concepten terug te zien zijn in de context van Zuidoost. In hoofdstuk 3

beschrijven we hoe FAES vorm geeft aan community building in de dagelijkse praktijk. We gebruiken onze bevindingen om te illustreren hoe FAES zich beweegt in Zuidoost, wat kernwaardes zijn van FAES, wat medewerkers zelf verstaan onder community building en hoe we dat in de praktijk teruggezien hebben. Dit doen we aan de hand van verschillende praktijkvoorbeelden. In hoofdstuk 4 gaan we in op FAES als grassroots community organizers. We kijken naar wat FAES specifiek doet om sociale verandering te bewerkstelligen en illustreren dit wederom met onze praktijkobservaties. In hoofdstuk 5 gaan we dieper in op FAES als grassroots organisatie in institutionele samenwerkingen. Waarom ontstaan er vaak uitdagingen in deze samenwerkingen? Wat kunnen institutionele partners en grassroots organisaties van elkaar leren? In hoofdstuk 6, de conclusie, proberen we antwoord te geven op de hoofdvraag van dit onderzoek. We kijken kritisch naar de rol van grassroots organisaties in lange termijn beleidsvorming en we doen suggesties om de belemmeringen om te zetten naar successen.

2. Theoretisch kader

Om goed te kunnen duiden op welke manieren grassroots organisaties bewegen in de leefwereld van bewoners én in samenwerkingsverbanden met institutionele partners gaan we in dit theoretische kader eerst dieper in op relevante concepten die centraal staan binnen dit onderzoek. We beginnen bij de community. In Amsterdam Zuidoost wordt de term community vaak gebruikt, zowel door bewoners als door mensen op professionele, ambtelijke of bestuurlijke posities. We duiden de term community in de context van dit onderzoek in Amsterdam Zuidoost en beschrijven wat community building en community development is. De belangen van bewoners worden behartigd door grassroots bewegingen en organisaties. Wat doen zij en op welke manieren kunnen grassroots bewegingen de community ondersteunen? En als grassroots bewegingen zich organiseren (grassroots community organizing) als belangenbehartigers, hoe ziet dat er dan uit?

2.1 Community en community building: Definiëring van complexe begrippen

Community

Onderzoek naar community en community building heeft een lange geschiedenis, vooral in relatie tot het sociaal domein en sociale rechtvaardigheid. De term community (in het Nederlands gemeenschap) heeft veel verschillende betekenissen, zowel in de wetenschappelijke literatuur als in het werkveld. Het is een contextgevoelig begrip. Dit maakt het ook een lastig te definiëren term. Binnen de community psychologie wordt er onderscheid gemaakt tussen *community* en *sense of community* (Moritsugu et al., 2019). Een community kan verbonden zijn aan een lokale plek, zoals een buurt of een wijk, waar mensen samen komen of samen leven. Daarnaast gaat community ook over de sociale verbinding die mensen bij elkaar brengt en houdt, op basis van gedeelde identiteitskenmerken, een gedeelde geschiedenis of gedeelde ervaringen. Dit gaat hand in hand met een *sense of community*, of het gevoel van community: de betrokkenheid die iemand voelt bij de eigen gemeenschap, dat anderen weten dat je daarbij hoort, én dat je jezelf daar toe rekent. Mensen die samen een community vormen hebben iets gemeenschappelijk: bepaalde aspecten van hun identiteit, sociaal-culturele, etnische en/of religieuze achtergrond, maatschappelijke positie, woonplaats, beroep, morele of politieke opvattingen en/of geschiedenis. Ze worden niet alleen door anderen gezien als een sociale groep, maar definiëren zichzelf als zodanig, omdat ze zich onderling sociaal verbonden voelen (Bettez & Hyten, 2013; Bowles & Gintis, 2002; Bezboruah, 2020). Dit gevoel van verbondenheid is meestal niet neutraal, maar geladen met bepaalde gedeelde belangen of waarden die zorgen voor saamhorigheid en sociale veiligheid (Bauman, 2001). Om een sterke betrokkenheid van community leden te krijgen, moeten mensen een *sense of belonging* ervaren: het gevoel onderdeel te zijn van een groter geheel, dat voorbij gaat aan individuele ervaringen en belangen. Dit gevoel van betrokkenheid wordt gekenmerkt door een gedeelde verantwoordelijkheid voor het welzijn en de samenhang van de gemeenschap, ondanks interne, onderlinge verschillen. Gemeenschappen kunnen het sociale netwerk, de onderlinge samenwerking, participatie en sociale cohesie van en tussen mensen versterken. Wanneer mensen samenwerken om gezamenlijke doelen te bereiken bouwen ze aan een gedeeld sociaal kapitaal (Putnam, 2000).

Gemeenschappen kunnen *place based*, *identity based* of *issue/interest based* zijn. Gemeenschappen die geografisch zijn gevormd hebben een gedeelde leefomgeving. De manier waarop mensen hun leefomgeving in hun buurt ervaren (*sense of place*) heeft invloed op hun zelfbeeld en sociale relaties, en kan zorgen voor gemeenschapsgevoel, maar tegelijkertijd ook voor uitsluiting wanneer mensen dezelfde leefomgeving op verschillende manieren ervaren. In één bepaalde leefomgeving wonen bovendien verschillende gemeenschappen van mensen die zich met elkaar verbonden voelen door verschillende identiteitskenmerken, interesses of belangen. De sociale interacties tussen leden van een gemeenschap, en tussen verschillende gemeenschappen onderling, vinden tegenwoordig niet alleen plaats in de fysieke leefomgeving, maar ook online. De combinatie van off- en online contact kan sociale verbanden, maar ook sociale spanningen versterken.

In een context van stedelijke vernieuwing, zoals in Amsterdam Zuidoost, kunnen deze verschillende gemeenschappen, hun welzijn en de manier waarop ze betekenis geven aan hun leefomgeving onder druk komen te staan. De leefomgeving verandert in hoog tempo met de komst van nieuwe bewoners, bedrijven en infrastructuur. Deze veranderingen doen niet altijd recht aan ieders belangen. Nieuwe bewoners voelen zich niet altijd op dezelfde manier betrokken bij lokale gemeenschappen als bewoners die soms al generaties lang in een bepaalde buurt wonen, en hebben andere verhalen, normen, waarden en belangen. Gemeenschappen op basis van verschillende identiteitskenmerken of belangen kunnen met elkaar botsen en het gevoel krijgen dat ze met elkaar moeten concurreren om toegang tot publieke voorzieningen, sociale steun of overheidssubsidies. Er worden bijvoorbeeld duurdere woningen gebouwd die niet toegankelijk zijn voor jongeren met een laag inkomen, kleine, laagdrempelige buurthuizen verdwijnen en maken plaats voor duurdere horeca of sportfaciliteiten, of grote bedrijven die zich in een gebied vestigen verdringen de lokaal gewortelde middenstand. Daar komt bij dat gemeenschappen met een meerderheidsidentiteit, of gemeenschappen met interesses en belangen die dicht staan bij de dominante, maatschappelijke norm vaak beter hun weg weten te vinden naar lokale instituties en overheden, en daarmee beter in staat zijn om hun belangen te behartigen, dan gemeenschappen met een minderheidsidentiteit, een sociaal-economisch achtergestelde positie of zwakkere connecties met representanten van de overheid. Het zijn vaak de gemeenschappen van mensen die institutioneel zijn achtergesteld die het minst profiteren van stedelijke vernieuwing. Terwijl deze gemeenschappen een eigen geschiedenis, verhalen, gebruiken en sociaal kapitaal hebben die van waarde zijn voor het gebied en haar bewoners.

Wanneer steden zich ontwikkelen in afstemming met verschillende bestaande *place based*, *identity based* én *issue based* gemeenschappen kunnen vernieuwingsprocessen het sociaal kapitaal van deze gemeenschappen versterken, maar wanneer dit niet gebeurt kan sociale cohesie en sociaal kapitaal ook ondermijnd worden (Heath, Rabinovich en Barreto 2017). Inclusieve, gelijkwaardige en rechtvaardige stedelijke ontwikkeling vraagt om nauwe afstemming met gemeenschappen die achtergesteld zijn, om bijzondere aandacht voor de geschiedenis en het verhaal wat ze meebrengen en zowel de diversiteit binnen gemeenschappen als tussen gemeenschappen op basis van verschillende identiteitskenmerken en belangen. Individuen zijn eerder geneigd om actief deel te nemen aan *community building*, wanneer hun identiteit wordt erkend en gerespecteerd (Haslam e.a. 2009). In Zuidoost wonen relatief veel mensen van kleur, mensen met Afro-Nederlandse roots, en mensen die nazaten zijn van tot slaaf gemaakten. De geschiedenis die deze bewoners met zich mee dragen en de ervaringen die zij hebben met racisme hebben invloed op hoe zij mogelijkheden tot participatie en beleidsbeïnvloeding in relatie tot stedelijke ontwikkeling ervaren, en hoe representanten van overheden,

bewonersinitiatieven en maatschappelijke organisaties hier mee omgaan in hun dagelijks werk. Effectieve community building en samenwerking met gemeenschappen in Zuidoost vraagt daarom focus op sociale gelijkwaardigheid en antiracistisch handelen (hooks, 2003). Juist in gemeenschappen waar sociale ongelijkheid en ervaringen met uitsluiting een gegeven zijn, is het van belang dit specifiek te erkennen.

Community based werken en community building

Het proces van het bouwen aan sterke gemeenschappen wordt in de internationale wetenschappelijke literatuur verbonden aan verschillende concepten: community building, community development, community based werken, community organizing en community driven werken. In Nederland worden geformaliseerde vormen van werken in en met gemeenschappen (denk het opbouwwerk, zie Gradener, 2016, of het werken met huurders- of bewonersverenigingen van organisaties als LSA) geschaard onder community building of community based werken. De termen community building en community based werken worden dus vaak door elkaar heen gebruikt. In dit onderzoek zien we dit als twee verschillende processen: **community based werken** is het werken in, met en voor een gemeenschap passend bij gemeenschap als lokale plek of samenkomst van mensen en **community building** gaat over het proces van het versterken van de capaciteiten en collectiviteit van de gemeenschap om een door de gemeenschap zelf gewenste sociale verandering teweeg te brengen en de eigen leefomstandigheden te verbeteren (Meade et al., 2016; Bezboruah, 2020). Community based werken gebeurt niet altijd op eigen initiatief van een bepaalde gemeenschap. Het kan ook de overheid zijn, een welzijnsorganisatie of een woningbouwcorporatie die het gemeenschapsgevoel of de sociale cohesie op een bepaalde plek wenst te versterken. Bijvoorbeeld in het kader van een stadsvernieuwingproject, de komst van een asielzoekerscentrum of wooncomplex voor studenten, of de ontwikkeling van een zorgcoöperatie. Professionals gaan in dat geval aan de slag met het versterken van sociale verbanden op een bepaalde plek, of rond een bepaald vraagstuk. Soms gebruiken ze daar een methodiek bij, zoals de ABCD-methode (hierover later meer). Het doel van het werken met een gemeenschap, de voorwaarden waaronder mensen kunnen deelnemen en de verwachting over wat 'goede' participatie is worden niet altijd door de gemeenschap zelf bepaald, maar soms ook door een opdrachtgever zoals de gemeente.

Bij community building is er wel altijd sprake van een bottom-up proces waarbij de gemeenschap zelf in de lead is. In de beschrijving van Meade et al. (2016) is expliciet aandacht voor machtsverhoudingen en de rol van de politiek wanneer de community van onderop opstaat om de eigen belangen te versterken, vooral als dit gemeenschappen (van kleur) zijn die structureel te maken hebben gehad met vormen van uitsluiting of onderdrukking. Gemeenschappen kunnen daarbij keuzes maken die niet in lijn liggen met beleidsprioriteiten van de overheid, of de wens uitspreken dat bepaalde publieke voorzieningen worden aangeboden en georganiseerd op een andere manier, die meer in lijn ligt met de cultuur, omgangsvormen of waarden die voor de gemeenschap van belang zijn. Gemeenschappen kunnen bijvoorbeeld aangeven dat het werken aan veiligheid in de wijk voor hen gaat om het realiseren van betaalbare huisvesting en laagdrempelige buurthuizen waar gemeenschappen bij elkaar kunnen komen en die bijdragen aan duurzame sociale controle, terwijl de overheid in het kader van veiligheid inzet op fraudebestrijding, surveillance in de openbare ruimte en politiecapaciteit in de strijd tegen ondermijnende criminaliteit. Het ligt niet altijd in de macht van de gemeenschap om te bepalen waar beleidscapaciteit en financiële middelen naartoe gaan. Machtsrelaties, waarin de staat bepaalt wie de gemeenschap is en wat gemeenschappen nodig hebben, staat de bottom-up ontwikkeling van gemeenschappen in de weg. Meade et al. (2016)

pleiten dan ook voor vormen van community building gericht op solidariteit en transformatieve sociale verandering waarin het bestrijden van ongelijkheid centraal staat. Dit sluit aan bij het werk van Jnanabrata Bhattacharyya (2004) die onderlinge solidariteit en agency (de capaciteit om eigen keuzes te maken ten behoeve van kwaliteit van leven) als basis van bottom-up community building ziet. Als we dat plaatsen in de huidige tijdsgeest lezen we deze visie ook terug bij het pleidooi van Femke Kaulingfreks in de *Participatielezing* van 2023, waarin ze een pedagogiek van solidariteit als antwoord ziet op bestaande (kansen)ongelijkheid en de groter wordende kloof tussen burger en overheid (Kaulingfreks, 2023; Freire, 1972). Solidariteit voor en met de burger, met een focus op het bevorderen van gelijkwaardigheid, draagt bij aan bestaanszekerheid, vertrouwen in de overheid en een inclusieve samenleving.

Werkzame samenwerking tussen community en beleid

Voor het huidige onderzoek hebben we gekeken naar de samenhang tussen de beschrijving van community development en community based werken in de wetenschappelijke literatuur. Bezboruah (2020) beschrijft community development als een belangrijk onderdeel van het bouwen aan veerkrachtige gemeenschappen. Community development bestaat uit processen van betrokkenheid waarin mensen samenwerken met de overheid om hun economische, sociale en culturele leefomstandigheden te verbeteren. In community development zijn onderlinge samenwerkingsrelaties, ook met institutionele partners, belangrijk, om maatschappelijke problemen op te lossen en de sociale infrastructuur in een gemeenschap te verbeteren. Aan de hand van een uitgebreide studie over wat werkt binnen community development beschrijft Bezboruah een aantal relevante werkzame en belemmerende factoren. Het is werkzaam wanneer institutionele partijen en beleidsmakers een meer integrale en participatieve aanpak hanteren, waarin een holistische kijk centraal staat op de samenhang tussen de sociale, economische en culturele ontwikkeling van gemeenschappen. Het gebeurt vaak dat er een stevige focus ligt op het bevorderen van economisch kapitaal van gemeenschappen, voornamelijk wanneer het versterken van de gemeenschap een top-down benadering heeft (Bezboruah, 2020). Het wordt bijvoorbeeld aantrekkelijk gemaakt voor grote bedrijven om zich te vestigen in een bepaald gebied, in de hoop dat dit de werkgelegenheid zal stimuleren.

Community in Amsterdam Zuidoost

Overeenkomend met de literatuur over community, hebben we gezien dat de term community in Zuidoost veel wordt gebruikt maar met verschillende betekenissen. Zowel door bewoners als door professionals in de beleidswereld, zoals bij de organisatie van het Masterplein Zuidoost; het verschilt per context hoe de term community wordt gebruikt. Soms gaat de community over de bewoners in Zuidoost waarvan de leefomstandigheden te wensen over laat. Soms is de community de Afro-Nederlandse gemeenschap, waarbinnen ook weer communities zijn (Ghanese gemeenschappen, Surinaamse gemeenschappen, communities van ondernemers of betrokken ouders). Dit is wel de meest voorkomende inzet van het woord community die wij hebben waargenomen. Soms wordt de term community gebruikt om actieve bewoners of professionals die zich inzetten voor het stadsdeel te duiden, zoals grassroots organisaties of bewonersplatformen. We vroegen ons tijdens het onderzoek daarom af: is de community in Zuidoost hetzelfde als 'de bewoners' of is het gelaagder dan dat?

Overheden houden daarbij vaak sterk vast aan een liberaal gelijkheidsbeginsel: mensen hebben recht op dezelfde ondersteuning van de overheid ongeacht hun context of maatschappelijke positie. Een generieke aanpak is echter niet altijd toereikend om de historisch gegroeide achterstelling van bepaalde gemeenschappen of gebieden te herstellen. Grote bedrijven nemen bijvoorbeeld weinig mensen van kleur aan, of mensen met ervaringskennis uit lokale gemeenschappen. Om community development initiatieven te laten slagen is het belangrijk om de specifieke behoeften en sociaal-economische levensomstandigheden van een bepaalde gemeenschap te begrijpen, en om vanuit die kennis recht te doen aan de wens van gemeenschappen dat beleidsoplossingen aansluiten bij de lokale cultuur en de al bestaande, lokale, sociale infrastructuur. Een meer holistische aanpak zou bijvoorbeeld bestaan uit extra inzet op onderwijs, kinderopvang en gezondheidszorg naast het stimuleren van werkgelegenheid. Een holistische aanpak impliceert ook dat institutionele partijen oog hebben voor het mogelijk verdringen van bewoners met een lager inkomen uit gebieden die een economische impuls krijgen. Wanneer overheden en andere institutionele partijen inzetten op meer context-specifieke processen van community development, met aandacht voor de lokale geschiedenis, kennisbronnen en sociale netwerken, en in co-creatie samenwerken met grassroots organisaties, kunnen achterstelling en uitsluiting beter en duurzamer hersteld worden. Dit bevestigt de bevindingen van Sarah Banks (2011) in een onderzoek rondom community development als een vaak overheidsgestuurde vorm van samenwerken met gestigmatiseerde gemeenschappen. Community development geïnitieerd vanuit de overheid wordt vaak gestuurd door het behalen van (economische) doelen, effectmetingen of het in kaart willen brengen van impact, waarbij de overheid de definitiemacht heeft om te bepalen wat wordt verstaan onder de gewenste ontwikkeling van een gemeenschap. De manier waarop gemeenschappen met gedeelde ervaringen zelf collectief actie zouden willen ondernemen om hun levensomstandigheden te verbeteren wordt niet altijd serieus genomen.

Processen van community development die wel inclusief zijn, zijn niet alleen gebaat bij participatie van community leden of representatie vanuit de gemeenschap in beleidsontwikkeling, maar ook bij mediërende plekken en organisaties die burgers en overheden bij elkaar kunnen brengen, en waar burgers vertrouwen in hebben (Bezboruah, 2020). Bij dit soort plekken en organisaties komen mensen samen, worden sociale verbanden versterkt, en wisselen mensen uit over gedeelde belangen en ambities. Denk aan scholen, huizen van geloof, grassroots organisaties, collectieve belangenbehartigers zoals wijkraden of actieve bewonersplatforms, lokale ondernemingen of andere plekken waar kruisbestuiving kan plaatsvinden tussen het werk van representanten van de overheid en activiteiten van burgers. Om de rol van dit soort mediërende plekken en organisaties als schakels in een keten van vertrouwen tussen burger en overheid te begrijpen is het concept 'politics of translation' behulpzaam (Newman & Clarke in Meade et al., 2016); mediërende organisaties fungeren als vertalers van de wensen en behoeftes van burgers naar het beleid, zodat beleidsoplossingen zoveel mogelijk passen bij de leefwereld van de gemeenschap.

Om community development goed te laten verlopen, moeten er allianties worden gevormd tussen beleidsmakers, mediërende organisaties en de betreffende gemeenschappen die zijn ingebed in een specifieke context (Bezboruah, 2020). Een duurzame alliantie in community development vraagt dat de gemeenschap een gelijkwaardige gespreks- en ontwerppartner is in beleids- of gebiedsontwikkelingen, van het begin van de planningsfase tot de implementatie en het einde van de evaluatie fase. Dergelijke allianties kunnen het onderling vertrouwen vergroten, indien betrokkenheid, transparantie, onderling begrip en eigenaarschap van gemeenschappen uitgangspunten zijn die door

alle partijen worden onderschreven. Hierin zien we ook het belang van solidariteit weer terug. Om gelijkwaardige samenwerking in een alliantie voor community development te bewerkstelligen is het belangrijk dat alle partijen kritisch en bewust kijken naar de verschillende vormen van macht die in de samenwerkingspraktijk aanwezig zijn.

Om te begrijpen wat potentiële ervaren machtsverschillen wel of niet mogelijk maken in samenwerkingspraktijken tussen instituties en gemeenschappen is het concept van de 'power cube' van John Gaventa behulpzaam (2006). Gaventa richt zich op mogelijkheden die burgers hebben om betrokken te zijn bij beleidsvorming. Hij stelt dat participatieve praktijken waarbij mensen die zich in een achtergestelde positie bevinden samenwerken met beleidsmakers niet automatisch leiden tot meer invloed van deze mensen. Participatieve praktijken ziet hij als 'ruimtes' waarin machtsrelaties op verschillende manieren vorm krijgen. De mate waarin participatie van burgers ook tot daadwerkelijke invloed leidt wordt bepaald door machtsdynamieken binnen participatieve ruimtes. Veel van de ruimtes waarin (bureaucratische) samenwerking ontstaat rondom beleid zijn ruimtes waarin gemeenschappen worden uitgenodigd door overheden of institutionele partners (invited spaces). Het zijn ruimtes die zij niet zelf hebben ontwikkeld (claimed spaces) op basis van eigen spelregels, maar ruimtes waarin zij te gast zijn (Banks, 2011; Gaventa, 2006). Er is in dergelijke ruimtes altijd sprake van zichtbare macht: Formele regels, overlegstructuren, erkende posities van autoriteit, en procedures in het besluitvormingsproces. Maar er is ook verborgen macht: het is niet altijd expliciet zichtbaar hoe wordt bepaald wie er aan tafel zit, wat er op de agenda staat, en welke geluiden wel of niet serieus worden genomen in processen van beleidsvorming. Tot slot kan er ook sprake zijn van onzichtbare macht. Soms hebben mensen niet eens door dat er machtsinvloeden zijn die ervoor zorgen dat bepaalde zorgen, wensen of belangen überhaupt niet ter sprake worden gebracht of erkend worden als relevant in het besluitvormingsproces. Volgens Gaventa (2006) ligt de meeste macht bij degene die de ruimte beheerst en die de uitnodiging verstuurt. Ruimtes geïnitieerd door de overheid, waarin institutionele partners bepalen wie wanneer mag meedoen, onder welke voorwaarden en in welke vorm, zijn dus nooit plekken van gelijkwaardige machtsrelaties.

Als laatste benoemt Bezboruah (2020) dat het helpend is in processen van community development om een '*community change champion*' aan te wijzen: iemand die informeel leiderschap op zich neemt met als doel om de gemeenschap te ondersteunen in het streven naar sociale verandering. Deze vorm van leiderschap kenmerkt zich doordat de '*community change champion*' zelf uit de gemeenschap komt, de gemeenschap bij elkaar brengt voor advies, kennisuitwisseling en verbinding, en eventueel als woordvoerder kan dienen naar externe partijen, waaronder de overheid. Kenny (in Meade et al., 2016) beargumenteert dat een dergelijke vorm van leiderschap terug te zien is in de strategieën voor het mobiliseren van gemeenschappen die ontwikkeld werden door vakbondsleider Saul Alinsky in 1972, of in de kritische pedagogiek van Paulo Freire (1972) uit dezelfde periode. Deze perspectieven op grassroots community organizing werken we verderop verder uit.

Dekoloniseren van community

Community development in de context van gemeenschappen van mensen die niet tot de dominante maatschappelijke norm behoren (denk aan mensen van kleur, LGBTQIA+ groepen of neurodivergente mensen) vraagt extra actieve betrokkenheid, solidariteit en vormen van co-creatie waarin toegewerkt wordt naar gedeelde macht en waarin onderlinge gelijkwaardige relaties de basis vormen (hooks, 2003). Dit is relevant in Zuidoost, omdat het stadsdeel veel inwoners van kleur heeft op wie de doorwerking van

historische processen van uitsluiting en uitbuiting vandaag nog veel effect hebben. Het koloniale (slavernij)verleden van de zwarte gemeenschap, de Bijlmer vliegcrash in 1992, institutioneel racisme (denk aan de toeslagenaffaire⁸), het negatieve territoriale stigma op de Bijlmer en diens bewoners en een langdurig gevoel van wantrouwen richting de overheid werken allemaal door in processen van community building en community development in Zuidoost. Het is dan ook behulpzaam om deze begrippen vanuit een dekoloniaal perspectief te bekijken.

Een dekoloniaal perspectief is erop gericht om te bekijken hoe het koloniaal verleden de machtsverhoudingen binnen de samenleving heeft gevormd en om dominante, eurocentrische perspectieven op community development te doorbreken (Dutta, 2018). Mayo (2011, in Meade et al., 2016) beargumenteert dat community development bedacht was door Britse koloniale autoriteiten in de periode tussen de Eerste en Tweede Wereldoorlog om economisch grip te krijgen op de lokale gemeenschappen in overzeese, gekoloniseerde gebieden. De koloniale autoriteiten waren erop gericht om de economische waarde van deze gebieden te vergroten.

Dekoloniseren van community in Amsterdam Zuidoost

Juist omdat veel mensen in Zuidoost een Afro-Nederlandse achtergrond hebben en de doorwerking van het koloniaal verleden aan den lijve ondervinden, is het van belang om stil te staan bij de verschillende percepties van het begrip 'community' bij institutionele partners en bewonersgroepen. Hoe wordt er gekeken naar mensen met Afro-Nederlandse roots en is er genoeg ruimte voor een reflectie op impliciete vooroordelen en mechanismes geworteld in het koloniaal verleden die machtsongelijkheid en stigmatisering in stand houden? Aan welke community schrijven bewoners zichzelf toe en aan welke community worden zij toegeschreven door anderen van buitenaf? In welke mate ervaren bewoners zeggenschap om zich te identificeren met een bepaalde community? Hoe kunnen we kritisch kijken naar de logica van het 'helpen van kwetsbare gemeenschappen' in het kader van een streven naar duurzame, sociale verandering? Dit gaat voornamelijk op voor samenwerkingen tussen bewonersinitiatieven en formele of geïnstitutionaliseerde organisaties in Zuidoost.

Het ontwikkelen van gemeenschappen in deze gebieden werd gezien als instrumenteel voor het onttrekken van kapitaal en (hulp)bronnen aan deze gebieden; een proces dat Mayo 'civilising whilst exploiting' noemt. Newman en Clark (in Meade et al., 2016) beschrijven dat community development echter ook een strategie was voor gekoloniseerde of onderdrukte groepen. In een top-down visie op community development zien gemeenschappen die historische relaties van uitbuiting hebben met de overheid deze zelfde logica van 'civilising whilst exploiting' nog steeds terug, terwijl ze juist behoefte hebben aan een invulling van community development die de capaciteitsopbouw van lokale gemeenschappen centraal stelt. Juist in Amsterdam Zuidoost waar de Afro-Nederlandse gemeenschap groot is, voelen mensen sterk de doorwerking van het koloniaal verleden in het heden. Die doorwerking heeft invloed op het ervaren wantrouwen richting de overheid en het gevoel dat de overheid zich op een paternalistische manier verhoudt tot bewoners van Zuidoost. Dutta (2018) beargumenteert

⁸ In Amsterdam zijn er 5090 gemelde gedupeerde gezinnen van de toeslagenaffaire. 34% hiervan komt uit Amsterdam Zuidoost (1710 gezinnen). Daarna volgt Nieuw-West met 790 gezinnen, wat 16% uitmaakt van de gezinnen in Amsterdam. We zien hier een grote uitschieter van gedupeerden in Amsterdam Zuidoost. (Gemeente Amsterdam, 2022).

dat community development vaak impliceert dat de overheid mensen met 'uitdagingen' of 'zielige' mensen wil helpen en ondersteunen in hun strijd voor gelijkwaardigheid en gelijke kansen, omdat 'zij' hulp nodig hebben. Ze stelt dat deze blik op gemeenschappen wortels heeft in een koloniale manier van denken en de marginalisering van groepen die als 'de ander' of als minderheid worden gezien juist versterkt, omdat het hen ondergeschikt maakt aan een liefdadigheidslogica en gemeenschappen als passief, minderwaardig of incompetent neerzet. Gemarginaliseerde groepen zijn in de Westerse wereld vaak mensen van kleur. Dutta pleit ervoor dat we ons niet enkel focussen op het geven van 'een stem' of 'hulp' aan deze groepen, maar kritische vragen stellen bij de kennis die we centraal zetten in praktijken van community development. Wordt de eigen kennis van gemeenschappen serieus genomen en wordt kennis uit niet-Westerse bronnen erkend als legitiem en relevant in de samenwerking met institutionele partners? Daarnaast moeten we ons volgens Dutta en andere auteurs die mechanismen van institutioneel racisme analyseren niet enkel focussen op hoe de maatschappij is ingericht voor mensen van kleur, maar ook ruimte geven aan het concept van *whiteness*: het bespreekbaar maken van privileges van witte mensen en de rol die deze privileges spelen in het bewerkstelligen van sociale verandering (Dutta, 2018; Ahmed, 2007).

2.2 De rol van grassroots bewegingen

Betekenis geven aan grassroots bewegingen

Als we kijken naar top-down en bottom-up ontwikkeling in community building en community development, vallen grassroots bewegingen onder bottom-up ontwikkeling (Bezbuoah, 2020). Grassroots bewegingen hebben hun naam gekregen omdat ze letterlijk groeien van onderop: vanuit de wortels of zaden in de vruchtbare grond van een gemeenschap omhoog. Grassroots organisatie gaat over bewoners die zich organiseren om sociale verandering af te dwingen of die zich willen inzetten voor de community waar zij zelf onderdeel van zijn (Staples, 2016).

Smith et al. (2016) beschrijven drie kenmerken van grassroots bewegingen die streven naar sociale verandering. Het eerste is dat grassroots bewegingen voornamelijk gepositioneerd zijn in het maatschappelijke middenveld. Grassroots bewegingen zijn niet altijd geformaliseerd of geïnstitutionaliseerd, maar kennen over het algemeen wel een eigen organisatiestructuur. Het tweede kenmerk van grassroots bewegingen is dat ze alternatieve strategieën van kennis(productie) hebben. Deze kennis bestaat uit lokale, community based kennis, ervaringskennis en kennis over hoe veranderingen in de gemeenschap worden ontvangen door gemeenschapsleden. Dit soort kennis wordt nog niet overal geaccepteerd als legitieme kennis: veel processen van stedelijke ontwikkeling en sociale verandering worden geïnformeerd door kennis van organisatiestrategieën en business cases, wetenschappelijke onderzoeken en statistieken. Ervaringen, verhalen en lokale kennis zijn hierbij (nog) niet leidend. Grassroots organisaties hebben als doel om die kennis naar buiten te brengen om daarmee meer inclusieve sociale verandering te bewerkstelligen, waarbij deze organisaties vaak ook fungeren als belangenbehartigers richting overheden en instituties, maar ook als faciliterende partijen om de gemeenschap zelf aan het stuur te zetten (Staples, 2016). Het derde kenmerk is dat grassroots bewegingen politieke actoren zijn. Hiermee wordt bedoeld dat grassroots bewegingen of organisaties een politiek doel voor ogen hebben en zich uitspreken voor sociale verandering op een vaak activistische manier, of via alternatieve routes voor politieke beïnvloeding waarmee ze 'tegenmacht' organiseren voor gemeenschappen die zich onvoldoende vertegenwoordigd voelen in formele procedures van de representatieve democratie (Smith et al., 2016).

Collectieve belangenbehartiging en grassroots leiderschap

Niet iedereen hoeft zich geroepen te voelen om in actie te komen. Daarom kunnen grassroots bewegingen zich ook positioneren als collectieve belangenbehartiger, om de geluiden van bewoners wel naar voren te brengen, zonder dat dit druk legt op de bewoners zelf. Collectieve belangenbehartiging (advocacy) bouwt voort op collectivisering in processen van community building en houdt in dat grassroots organisaties voor de belangen opkomen die collectief gedeeld worden binnen een gemeenschap. Arvidson et al. (2017) definiëren advocacy als activiteiten die gericht zijn op het beïnvloeden van het publieke debat en politieke beleids- en besluitvorming voor specifieke groepen mensen of thema's. Collectieve belangenbehartiging kan vorm krijgen door middel van demonstraties, het schrijven en aanbieden van manifesten of lobbyen. Barrett et al. (2016) hanteren enigszins dezelfde definitie, maar specificeren deze nog op het doel om structurele oorzaken van armoede en ongelijkheid aan te pakken. Om effectief aan belangenbehartiging te kunnen doen hebben grassroots bewegingen sterke leiders nodig.

Lee Staples (2016) beschrijft in zijn handboek voor grassroots organiseren dat leiderschap vanuit de community zelf moet komen om daadwerkelijk grassroots leiderschap genoemd te kunnen worden. Grassroots leiders hebben lokale kennis gericht op het verbeteren van de omstandigheden van de community. Deze overtuiging zien we terug in de visie van Paulo Freire op community building (1972). Hij beschrijft de systematische onderdrukking van mensen in gemarginaliseerde posities, waarbij de internalisering van deze onderdrukte rol doorbroken moet worden door het ontwikkelen van eigen kennis over machtsverhoudingen en het stimuleren van kritisch bewustzijn. Dit kan door een vorm van leiderschap te ontwikkelen die vanuit de gemeenschap zelf komt. Miller et al. (2011) beschrijven dat leiderschap vanuit Freireaanse overtuiging gekenmerkt wordt door nederigheid, hoop, kritisch zijn en geloven in en met de community. Sociale rechtvaardigheid en radicale gelijkwaardigheid zijn diep geworteld in deze vorm van leiderschap, waarbij de humaniteit van de ander de drijvende factor is. Ook hier zien we weer een onderliggende kern van solidariteit terug.

2.3 Een duidelijke boodschap: grassroots community organizing

Grassroots community organizing

Als we kijken naar hoe grassroots bewegingen zich organiseren hebben we het over grassroots community organizing (GCO). Community organizing brengt mensen uit ondergerepresenteerde groepen bij elkaar om sociale rechtvaardigheid te bevorderen, waarbij zij individuele en collectieve vaardigheden opdoen om hun stem sterker te laten horen (Staples, 2016; Speer & Han, 2018). Bekende voorbeelden van GCO op grotere schaal zijn de wereldwijde Black Lives Matter beweging, de klimaatbeweging (Extinction Rebellion) of verschillende vormen van woonprotest en anti-gentrificatie protest. Grassroots community organizing heeft sterke wortels in Chicago, bij het organiseren en mobiliseren van de vakbonden vanaf de jaren veertig. Saul Alinsky beschreef de organisatorische strategieën die effectief waren om achtergestelde gemeenschappen controle te geven over hun leefomstandigheden (1971). Alinsky's methode was vernieuwend omdat hij beschreef hoe gemeenschappen zich niet alleen op basis van klasse collectief konden organiseren. Hij beschreef hoe vakbonden van arbeiders met verschillende identiteiten, zoals communistische vakbonden, vakbonden van arbeiders van kleur en vakbonden van christelijke arbeiders, allianties konden vormen om elkaar te ondersteunen. De methode van Alinsky ging over het bij elkaar brengen van geld en mensen in coalities met verschillende sleutelfiguren (waaronder community-based

organisaties zoals gebedshuizen en scholen). Deze coalities van sleutelfiguren mobiliseerden hun achterban om de status quo rondom politieke en sociale ongelijke machtsverhoudingen te doorbreken.

Volgens Lee Staples zijn er drie kernelementen van effectieve grassroots community organizing (2016):

1. *De community **bepaalt zelf** wat er nodig is op het gebied van sociale verandering. Het is een bottom-up, principiële benadering van sociale verandering, niet alleen een methode om die verandering zo efficiënt mogelijk te bewerkstelligen. De slogan 'Niks over ons zonder ons' past hierbij. De ruimte om je eigen stem te kunnen laten horen als onderdeel van het collectief is hierbij ook van belang.*
2. *De community **werkt samen** om collectief actie te ondernemen, waarbij de collectieve macht van de gemeenschap wordt gebruikt om gedeelde doelen te behalen of problemen op te lossen.*
3. *De community **kiest eigen leiderschap**. Dit leiderschap moet komen vanuit de community in plaats van van buitenaf. Competent, lokaal leiderschap is nodig voor een gedragen visie, kritische analyse, inspiratie, sturing en het kunnen bieden van rolmodellen.*

Uit verschillende literatuur (Staples, 2016; Meade et al., 2016; Banks, 2011) blijkt dat GCO een groot en belangrijk onderdeel is van het werken in gemeenschappen, waarbij een sterke focus op mensenrechten en sociale rechtvaardigheid ligt. In Nederland krijgt community organizing pas recent meer aandacht. Zoals eerder beschreven hebben we het in Nederland vaak over community based werken of het opbouwwerk. In deze praktijken kan gebruik gemaakt worden van grassroots community organizing, maar dit is niet altijd vanzelfsprekend. Community based werken of opbouwwerk kan gaan over het versterken van gemeenschappen, zonder dat de nadruk ligt op het organiseren van tegenmacht om collectief ervaren onrecht aan te kaarten en sociale verandering af te dwingen. Een verschil tussen community organizing en de in Nederland al wat bekendere ABCD-methode is dat community organizing altijd gaat over het kritisch analyseren van ongelijke machtsverhoudingen, terwijl dit in de ABCD-methode niet altijd zo hoeft te zijn.

Asset based community building

We zien in Nederland al een tijd sterke interesse voor asset based community development (ABCD). Deze methode is overgewaaid uit de Verenigde Staten (Kretzmann & McKnight, 1993; García, 2020; Huygen & Fortuin, 2021). De ABCD-methode is expliciet bottom-up, en gaat ervan uit dat community building niet gestuurd moet worden door de overheid, maar door gemeenschappen zelf. De ABCD-methode richt zich op het investeren in gemeenschappen als ecosystemen, waarbij er oog is voor de al aanwezige krachten en hulpbronnen (assets) waar bewoners over beschikken. Deze assets zijn bouwstenen voor een sterke gemeenschap (García, 2020). Assets kunnen gezien worden als krachten van het hoofd (bewoners hebben kennis), krachten van de handen (bewoners hebben praktische vaardigheden) en krachten van het hart (bewoners hebben een diepe verbondenheid met lokale vraagstukken). In de beschrijvingen die we lezen van de ABCD-methode (Brömann 2010; Huygen & Fortuin, 2021; Van Pelt, Rensen en Spierts 2024; Kretzmann & McKnight, 1993) wordt er (nog) weinig gesproken over thema's als sociale rechtvaardigheid of ongelijke behandeling van mensen in gemarginaliseerde posities. Veel burgers willen of kunnen niet actief maatschappelijk participeren (SCP, 2022; 2023) terwijl dit wel van ze gevraagd wordt. Dit gaat voornamelijk op voor burgers die een grote afstand voelen tot de overheid, omdat ze zich niet gerepresenteerd voelen,

omdat ze de overheid wantrouwen of omdat ze zichzelf of hun belangen niet in het beleid herkennen. Dit zijn vaker burgers in gemarginaliseerde posities. Wanneer de ABCD-methode geïntegreerd wordt in het sociale domein zonder expliciete aandacht voor sociale rechtvaardigheid en gelijkwaardige deelname van gemarginaliseerde groepen, ontstaat het risico dat vooral gemeenschappen versterkt worden die al sterk zijn in het behartigen van hun belangen richting de overheid. Bewoners die al veel institutie-kapitaal hebben leren om zich nog beter te organiseren, waardoor de ongelijkheid ten opzichte van achtergestelde gemeenschappen onbedoeld in stand gehouden of zelfs vergroot kan worden.

Community organizing in Nederland

We stelden eerder al dat het initiatief voor opbouwwerk of andere geformaliseerde vormen van community based werken niet per se vanuit de community(leden) zelf komt, maar vaker vanuit een top-down opgave in het sociaal domein. Een verklaring voor het gebrek aan aandacht voor GCO in Nederland is te vinden in de rol die de overheid van oudsher speelt in het dagelijks leven van burgers (SCP, 2023; Koster, 2014). Er was lange tijd sprake van een verzorgingsstaat met een sterke overheidsbemoediging rondom het welzijn van de burger. Samen met de komst van een meer neoliberale politiek en marktwerking in de publieke sector, kwam de omslag van een verzorgingsstaat naar een participatie-samenleving. Van burgers wordt verwacht dat ze meer eigen verantwoordelijkheid nemen voor hun welzijn, en bezuinigingen en de decentralisering en privatisering van het sociaal domein hebben ervoor gezorgd dat welzijnsondersteuning vanuit de overheid nu meer op lokaal niveau en in samenwerking met bewoners wordt georganiseerd. Het is echter gebleken dat de bestaansonzekerheid en ongelijkheid is toegenomen sinds maatschappelijke problemen steeds meer zijn geïndividualiseerd. Er komt steeds meer vraag naar nieuwe en alternatieve vormen van collectieve belangenbehartiging, om aan te geven dat de ongelijke toegang tot publieke voorzieningen en het gebrek aan een waardig bestaansminimum voor achtergestelde gemeenschappen niet te reduceren zijn tot individuele uitdagingen. Dit stelt de LSA in een recente verkenning van community organizing als aanvulling op de ABCD-methode⁹.

Vooralsnog voor burgers die een grote mate van wantrouwen en onderrepresentatie ervaren in relatie tot de overheid is de gemeenschap een veilige plek waar zij gezien worden. Het is daarom belangrijk om te kijken hoe grassroots organisaties onderdeel (kunnen) zijn van formele participatieprocessen en beleidsontwikkelingen. De LSA stelt in haar verkenning dat de overheid niet zou moeten verkrampen als burgers zichzelf organiseren, ook niet als dit niet strookt met de plannen die ze zelf hebben. Overheden en gemeenschappen hebben elkaar nodig om tot beleidsoplossingen te komen die reiken tot in de haarvaten van de samenleving, juist op de plekken waar de ervaren afstand tot de overheid nu nog het grootst is.

⁹ Zie: Een verkenning naar Community Organising - LSA (lsabewoners.nl)

3. Community building in de praktijk

3.1 For An Equal Society (FAES)

In dit onderzoek proberen we community building in de praktijk in kaart te brengen door te kijken naar het werk van grassroots organisatie For An Equal Society (FAES). FAES is opgericht in 2019 en ontwikkelt en voert projecten rondom sociale gelijkwaardigheid uit in voornamelijk Amsterdam Zuidoost en meer recentelijk ook Amsterdam IJburg (For An Equal Society, 2021). FAES positioneert zich als grassroots organisatie, met sterke wortels in Zuidoost. Het doel van FAES is om mensen in een kwetsbare positie te ondersteunen en te bekrachtigen, om de maatschappelijke participatie en positie van deze groep te versterken. De programmering richt zich dan ook voornamelijk op bewoners, met name jongeren, in Amsterdam Zuidoost.

De programmering van FAES, met name School2Community (S2C), is uiteenlopend en varieert van het aanbieden van projecten op school (Productiehuis - StudioLab) tot activiteiten in de wijk (IBO: Intern Buurt Overleg, Community Coaches). Bij de projecten op scholen is een rode lijn in de programmering het ondersteunen en versterken van talenten die jongeren hebben en hen stimuleren om deze in te zetten voor het behalen van een doel dat jongeren voor zichzelf stellen. De programmering van FAES gericht op jongeren kan daarmee gekenmerkt worden als ‘capacity building’: het versterken van de capaciteiten van een gemeenschap om een door de gemeenschap zelf gewenste verandering teweeg te brengen en de eigen leefomstandigheden te verbeteren (Meade et al., 2016; Bezboruah, 2020). School2Community biedt workshops en activiteiten in samenwerking met scholen, om een brede ondersteunende structuur te bieden voor jongeren waarin zij tot bloei kunnen komen.

“Jongeren zitten 80% van hun tijd op school. Vandaar dat we ook echt investeren in de scholen en echt integraal willen optrekken met de scholen, want je voedt echt mede op.”

Een sprekend voorbeeld van een van de activiteiten van S2C is het StudioLab en de bijbehorende DJ Academy op het Bindelmeer College. Jongeren worden begeleid in een proces van zelfontwikkeling op cultureel gebied, met name gericht op muziek. FAES stelt een muziekstudio open waar jongeren eigen werk kunnen opnemen en een ontwikkelingstraject tot DJ kunnen volgen. Begeleiders sluiten in de eerste plaats aan bij de belevingswereld van jongeren. Ze luisteren samen naar muziek die de jongeren goed vinden en jongeren maken eigen nummers, waarin ze aangemoedigd worden om persoonlijke ervaringen te verwerken of te reflecteren op maatschappelijke thema's. De begeleiders van het StudioLab en de DJ Academy hebben zelf ervaring in de Nederlandse hiphop scene en muziekindustrie en ze stimuleren jongeren om hun identiteit om te zetten naar vaardigheden met oog op de toekomst. Ze coachen jongeren niet alleen in het maken van muziek, maar ook in het ontwikkelen van zelfvertrouwen, hun online presentatie, het opbouwen van een netwerk en het ontwikkelen van een eigen, kritisch perspectief op maatschappelijke thema's. Op het IJburg College is School2Community geïntegreerd in het curriculum, waarbij jongeren in specifieke onderwijsuren (maatwerkuren) workshops en activiteiten kunnen volgen die bij hun interesses passen.

FAES heeft ook ervaring met het werken aan de preventie van jeugdcriminaliteit en de begeleiding van jongeren die niet meer in beeld zijn bij familie of instanties. De medewerkers willen jongeren het gevoel geven dat ze er toe doen, er mogen zijn en dat ze hun eigen talent kunnen benutten.

In de wijk beweegt FAES op verschillende manieren. Met het Intern Buurt Overleg (IBO) probeert FAES de verbinding tussen bewoners te versterken en zo cohesie in een buurtgemeenschap te bevorderen en democratisering en participatie binnen de wijk te stimuleren. FAES noemt het IBO een grassroots lobbyorganisatie voor bewoners richting het gemeentelijk bestuur, waarbij bewoners het initiatief nemen voor het bespreken en agenderen van zaken die voor hen belangrijk zijn. Hierbij heeft FAES de ambitie om faciliterend te zijn in het proces, als tussenpersoon tussen communityleden in het IBO en meer institutionele partners.

Los van de programmering die FAES heeft, is de organisatie veel aanwezig in de wijk, bij zowel informele als formele bijeenkomsten. Medewerkers van FAES lopen rond op straat, bouwen daar een netwerk op en weten op deze manier wat er speelt bij bewoners in Zuidoost.

“Dus gewoon in de buurten zijn waar we het meest actief zijn. En gewoon tijd spenderen op de straat, op de block gewoon lopen. Kijken hoe het gaat met mensen, in gesprek zijn hoe gaat het, heb je wat gehoord. Kijken wat er leeft en speelt.”

FAES beoogt ook invloed uit te oefenen op verschillende bestuurlijke veranderingen, zoals in de samenwerking rondom het Masterplan Zuidoost, het proces van de besteding van de gelden rondom excuus en herstel met betrekking tot het slavernijverleden, de aanverwante mogelijkheid voor naamsverandering voor nazaten van tot slaaf gemaakten of bijeenkomsten rondom het versterken van de buurt of de evaluatie van bepaalde buurtinitiatieven. Daarom bewegen medewerkers van FAES zich ook in het publieke of politieke debat (Meershoek, 9 september 2020; Van der Mee, 20 december 2022; Meershoek, 6 juni 2023). Als grassroots organisatie doet FAES hiermee naast het versterken van de capaciteiten van met name jongeren binnen de gemeenschap (capacity building) ook aan collectieve belangenbehartiging voor de Afro-Nederlandse gemeenschap in Zuidoost, door een netwerk op te bouwen in de wijk en te lobbyen voor de gedeelde belangen van bewoners in dat netwerk.

3.2 FAES en de community

Voor de medewerkers van FAES bestaat community uit twee woorden: communicatie en unity (eenheid). Een community is een eenheid, gebouwd op de saamhorigheid en gedeelde belangen van haar leden. Die eenheid kan ontstaan wanneer er goede onderlinge communicatie is. Het is nodig om binnen een gemeenschap steeds in gesprek te blijven over wat leden met elkaar verbindt, wat hun gedeelde belangen zijn, en hoe die nagestreefd kunnen worden.

FAES zet zich in voor gemeenschappen van mensen van kleur die wonen in Zuidoost en daar te maken krijgen met armoede en structurele bronnen van uitsluiting, zoals de gevolgen van een geschiedenis van kolonialisme en (institutioneel) racisme.

“Nou ja, Amsterdam Zuidoost. De Bijlmer, daar waar de concentratie gemarginaliseerde groepen zit en waar je institutioneel racisme het meeste ziet en voelt en het effect van dit institutioneel racisme ook het meeste ziet. In de achtergesteldheidspositie van de mensen in Zuidoost is mijn netwerk, altijd geweest.”

“Dus voor mij... community zijn nog steeds de mensen die het meest worden geraakt door de systeemwereld. Iedereen weet precies er is een bepaald deel in de wijk waar de meeste mensen niet graag naartoe willen gaan, dat is het deel dat heel vaak gestigmatiseerd wordt van... gevaarlijk, daar wil je niet heen gaan. Heftigheid. Nou Venserpolder is daar een goed voorbeeld van. Holendrecht, bepaalde gedeelten van Gein, Ganzenhoef, Kraaiennest. [...] Nou dat zijn de wijken waar voor mij de community is, want dat zijn ook de wijken, als we praten over al die problematiek, zie je dat ze daar het meest geraakt worden door al die systeemdingen.”

De medewerkers van FAES zetten zich in voor een gemeenschap waar ze zelf ook onderdeel van uitmaken. We hebben tijdens dit onderzoek meegelopen met drie sleutelfiguren in de organisatie die veel ervaringskennis hebben in relatie tot de uitdagingen waar bewoners van Zuidoost mee te maken hebben. Ze hebben alle drie een Afro-Nederlandse achtergrond en groeiden op in een vergelijkbare sociaal-economische context als de jongeren waar ze nu mee werken. Ze identificeren zich met het sociale leven en de cultuur in de wijken waar ze actief zijn, wat hun legitimiteit als lokale leiders versterkt. In de uitvoering van de programmering van FAES werkt de kerngroep samen met een netwerk van zzp'ers en vrijwilligers uit Zuidoost. Zo betrekken ze leden van de gemeenschap bij hun werkzaamheden. De drie leden van de kerngroep hebben elk hun eigen rol in de organisatie en brengen verschillende ervaringen mee.

Gideon Everduim is algemeen directeur en oprichter van FAES. In de periode van ons onderzoek was hij minder met de inhoudelijke programmering bezig en meer met de positionering van FAES in het maatschappelijk middenveld en met lobbywerk richting overheidsinstanties. Gideon zet zich ervoor in dat FAES als grassroots organisatie de legitimiteit en erkenning krijgt om als gelijkwaardige samenwerkingspartner deel te nemen aan structurele beleidsveranderingen in Amsterdam Zuidoost. Gideon is actief aanwezig in de organisatie en in de wijk, deelt zijn gedachten hardop, durft kritisch te zijn en spreekt zich uit.

“Ik ben me meer bezig gaan houden met het beleidsterrein omdat dat ook veel meer aandacht vroeg. Dus los van dat wij beleidsoplossingen aandragen waarvan anderen zeggen vet dat jullie hierop gekomen zijn, en we copy pasten, in hoeverre erken je en herken je ook dat een grassroots organisatie zoals de onze die inhoud heeft opgeladen? En dat je tegelijkertijd ook de erkenning krijgt van het borgen daarvan door middel van middelen en structurele samenwerking.”

Gideon is een charismatische en bevlogen publiek spreker en doet dit ook regelmatig. Daarbij benadrukt hij steeds de kernwaarde van radicale gelijkwaardigheid voor de Afro-Nederlandse gemeenschap, die voor hem een belangrijke persoonlijke drijfveer is. Gideon beweegt zich op veel verschillende plekken: op straat met bewoners in Zuidoost, en in vergaderingen met lokale organisaties en overheden. Hij is zelf opgegroeid in Zuidoost, was een bekende hiphop artiest, zette een politieke jongerenpartij op, en was actief in de regionale politiek. Hij kan goed aansluiten bij verschillende 'werelden' en zowel vanuit bewonersperspectief als vanuit beleidsperspectief zien wat er nodig is.

Samantha Everduim-Illidge is mede-oprichter van FAES en programmadirecteur. Zij is verantwoordelijk voor de programmering van FAES en houdt zich bezig met de inhoudelijke doorontwikkeling van onder andere School2Community. Samantha heeft een sterke visie op het werken met jongeren en de rol van community in het ondersteunen van opgroeiende jeugd. Ze vindt het belangrijk dat jongeren van kleur die vaak het gevoel hebben dat ze met 2-0 achter staan van jongs af aan gezien worden voor wie ze zijn. Met de workshops die Samantha organiseert en ook regelmatig zelf geeft beoogt ze jongeren een plek te bieden waar ze zichzelf kunnen ontplooien. Samantha is doortastend, warm, en maakt makkelijk, gelijkwaardig contact met jongeren door ze direct als partner aan te spreken.

“Ik behandel iedereen zoals ik zelf behandeld wil worden, klinkt heel abstract, maar het is meer van... Ik ga je geen mooie verhalen verkopen”.

Levison Gijsbertha is bestuurslid en communicatiemanager bij FAES. Hij is veel bezig met de strategische positionering in samenwerkingen en de doorontwikkeling van FAES, en met de interne en externe communicatie. Levison heeft een activistische achtergrond en is lang betrokken geweest bij het organiseren van Black Lives Matter protesten. Bij demonstraties of protestacties waar FAES bij betrokken is draagt Levison zorg voor de organisatie en veiligheid.

“Dus heel vaak doe ik bij events niet een soort van een officieel security bedrijf maar wel gewoon een grass root georganiseerde ordedienst om het zo maar te zeggen. Zorgen dat alles gewoon rustig is en dat mensen van de organisatie zich kunnen focussen. Dus elke keer als we weten er gaat mogelijk escalatie plaatsvinden of mensen gaan opgetrommeld worden dan proberen we meteen in te springen en te kijken wat kunnen we doen, waar kunnen we bijdragen en hoe kunnen we zorgen dat alles goed verloopt. En daarnaast gewoon altijd extra handen geven op events, stoelen optillen of opruimen, zorgen dat dingen gewoon goed kunnen gaan want dat was heel vaak het werk wat niemand echt deed.”

Daarnaast is hij ook veel op straat in de wijk te vinden. Hij kent veel mensen, weet wat er speelt en kan goed schakelen. Hij fungeert dus niet alleen als strateeg of als bestuurslid, maar werkt ook outreachend.

Voor de sleutelfiguren die we gevolgd hebben is het delen van kernwaarden een belangrijke voorwaarde voor het ontwikkelen van lokaal leiderschap. De kernwaarde die aan de basis ligt van hun organisatie is gelijkwaardigheid in de Nederlandse samenleving voor bewoners van Zuidoost met een Afro-Nederlandse achtergrond.

“De missie is dat eenieder die opgegroeid is in een sociale huurwoning zich beseft dan groei je eigenlijk op in rijkdom, maar men heeft de gedachte van armoede op je geforceerd. Er zit armoede in je portemonnee en in je koelkast, klopt, dus je hebt minder te eten maar waar ik mensen bewust van wil maken is dat onze maatschappij dezelfde klassen in een flat plaatst. En wat dezelfde klasse doet in die flat is proberen je buurman te outshinen, maar je buurman zit met een reden in die flat anders zou het niet je buurman zijn. Dus jullie zijn gelijkwaardig. Dus om uit die positie te komen moet je elkaar vasthouden en die maatschappij heeft jullie in een flat geplaatst met honderden bij elkaar in luciferdoosjes. Hou elkaar vast. En waar ik opgroeide in de jaren tachtig en negentig had ik de rijkdom van niet individualistisch te zijn, ongeacht huidskleur. Ik had gewoon oom Martin en tante Thea, weet je, zo wit als het maar zijn kan, maar ze hadden je rug. Als je honger had dan deed je het met elkaar, snap je. En zo ben ik opgegroeid en dat

maakt ook dat ik helemaal geen angst heb voor witte systemen, ik heb geen angst voor witte mensen, ik ben met ze opgegroeid en ik heb gezien dat ze ook gewoon een groep zijn met diversiteit. Je hebt ook arme witte mensen en die arme witte mensen die zitten in hun opvoeding er precies in zoals wij. En die aansluiting zoek ik. Ik zoek geen aansluiting met de mensen die ik moet overtuigen, ik zoek aansluiting met de mensen die hetzelfde verhaal hebben als ik en tegen hen wil ik zeggen 'form an equal society'."

FAES beoogt bij te dragen aan een transformatie van lokale sociale praktijken en beleid dat hiertoe zal leiden. De intrinsieke motivatie om de dagelijkse strubbelingen van de gemeenschap te verlichten die ze vanuit hun eigen ervaring goed kennen, vormt het kader voor de strategie, het contact met bewoners, de samenwerkingen met andere partners en de positionering van FAES als organisatie. De organisatie heet niet voor niks 'For An Equal Society'. De kernwaarde gelijkwaardigheid zit in de haarvaten van de organisatie en voedt het dagelijks handelen van het kernteam. De drie sleutelfiguren die we hebben gevolgd zien FAES niet als werk, maar als levenswerk. Ze identificeren zich sterk met de strijd voor gelijkwaardigheid waar ze met hun alledaagse werkzaamheden aan beogen bij te dragen.

"FAES dat zijn wij, vanaf het moment dat wij opgroeiden in de Bijlmer. Snap je wat ik bedoel? [...] Ja, dat is niet, van ik doe dit even vijf jaar, dit is werk. Nee, dit is levenswerk. FAES is levenswerk. Wij zien onrecht vanaf dat we opgroeien. Wij zien junkies vanaf dat we opgroeien. En we hebben nooit, we hebben het nooit woorden kunnen geven maar we zijn daarin opgegroeid."

Deze identificatie en principiële betrokkenheid kenmerkt bottom-up community building. Anders dan bij top-down community based werken bepalen leden van de gemeenschap zelf welke maatschappelijke vraagstukken ze agenderen. De kerngroep geeft leiderschap vorm vanuit lokale ervaringskennis, en zet zich in voor sociale rechtvaardigheid. Daarom is bij FAES ook sprake van grassroots community organizing. De betekenis die FAES aan succes geeft is niet de grootste of meest succesvolle organisatie worden: het gaat de kerngroep om het maken van maatschappelijke impact, het verbeteren van de leefomstandigheden van de gemeenschap in Zuidoost. De medewerkers van FAES geloven in faciliterend leiderschap: in plaats van de kar alleen trekken willen ze leden van de gemeenschap in hun kracht zetten om ook leidende posities in te nemen als het gaat om het agenderen van gedeelde belangen.

"Dat is groter dan mij. Het gaat ook niet om mij. Het gaat om ons als gemeenschap."

3.3 Met FAES achter de voordeur

Volgens de medewerkers van FAES vormen een gebrek aan bestaanszekerheid in relatie tot de drie basisbehoeften huisvesting, eten en kleding, de kern van de uitdagingen waar (jonge) bewoners in Zuidoost mee te maken hebben.

"Eten, kleding, onderdak, die drie dat is echt het meest belangrijke en dat is het meeste wat nog steeds niet voorkomt. In ieder geval niet consistent genoeg. Dus dat is eigenlijk... dan weet je van ja, dat is eigenlijk wel heftig."

FAES maakt het streven naar gelijkwaardigheid en sociale rechtvaardigheid concreet door dit gebrek aan basisbehoeftes naar buiten toe zichtbaar te maken richting instituties (bijv. scholen, overheden en veiligheidspartners zoals de politie) en te agenderen welke concrete wensen bewoners hebben om hun leefomstandigheden op deze gebieden te

verbeteren. De impact moet volgens de kerngroep gemaakt worden achter de voordeur, in het alledaagse leven van families die dat het hardst nodig hebben. Daarbij zet FAES jongeren centraal ("zij zijn de toekomst"). FAES brengt in haar alledaagse werkzaamheden vaak capaciteitsopbouw in de gemeenschap en belangenbehartiging samen. Dit doet de kerngroep door de alledaagse, geleefde realiteit van bewoners inzichtelijk en invoelbaar te maken voor beleidsmakers die van buiten Zuidoost komen. In het proces van belangenbehartiging biedt FAES leden van de gemeenschap tegelijkertijd gelegenheid om bepaalde vaardigheden te versterken en hun netwerk te vergroten. Een sprekend voorbeeld beschrijven we hieronder aan de hand van fragmenten uit ons observatielogboek.

Het is woensdagochtend en ik word om 08:30 verwacht op station Bijlmer Arena mét een fiets. Gideon heeft twee mensen van het Ministerie van Binnenlandse Zaken uitgenodigd: iemand van de directie Democratie en een projectleider die zich bezighoudt met excuus en herstel slavernijverleden. Ze komen bij Gideon op bezoek om in gesprek te gaan over hoe het onderwerp in Zuidoost speelt en wat de behoefte van de Afro-Nederlandse gemeenschap in Zuidoost zou zijn. Als ik aankom, staan Gideon, een collega, en een jongere A. al te wachten. Ik stel me voor aan A.: een nieuw gezicht voor mij. Ik vind het altijd fijn om een dag bij FAES te zijn: er is veel warmte, het contact is informeel en ik voel me welkom, alsof ik altijd al onderdeel was van het team. Na een tijdje zijn we compleet en ik stel me voor aan de twee gasten. Gideon legt uit wat we gaan doen en we springen op de fiets. We fietsen naar Gravestein. Aangekomen bij Gravestein vertelt Gideon wat over de flat Gravestein en waarom we hier zijn. Hij heeft er expliciet voor gekozen om het gesprek van vandaag niet te voeren in een typische vergaderruimte in het stadsdeelkantoor, maar in het huis van A. A. is een jongen van 18 die een tijd geleden in aanraking is gekomen met justitie. Dit heeft behoorlijke gevolgen voor hem gehad. Hierna is hij door FAES en Gideon meegenomen in een traject om hem weer op 'het rechte pad' te krijgen. Gideon wil graag dat de bezoekers van vandaag ervaren hoe de wereld van veel mensen van kleur in Zuidoost eruit ziet, dus heeft hij A. gevraagd om zijn huis open te stellen.

Later op de dag vraag ik aan A. waarom hij er voor koos om hier ja op te zeggen. A. geeft aan dat hij de missie van Gideon heel erg belangrijk vindt en dat hij het gevoel heeft dat Gideon echt een belangrijk verschil aan het maken is "voor mensen in Zuidoost". Dus als A. dan op die manier kon helpen, dan doet hij dat graag, zegt hij.

We lopen naar binnen. Ik loop als laatste naar binnen. Het huis is donker en klein. De gordijnen zijn half dicht. Er staat een tafel met 2 stoelen, twee banken, een grotere leunstoel en een televisie. Het behang bladdert af en is licht verkleurd. De banken zijn groot, van (nep)leer. Er hangt niet veel aan de muren, op foto's na. Ik zie twee foto's van een vrouw. Er omheen zijn wat foto's opgehangen van een jongen. Baby foto's, tot foto's waar het kindje ouder is. Dat moeten haast A. en zijn moeder zijn. We gaan zitten. Ik zie ongeopende brieven van onder andere de gemeente liggen, op tafel en op het bureau. Gideon begint met praten. "Toen ik laatst weer in deze flat kwam bij mensen thuis, bedacht ik me: hier doe ik het voor. Ik herken mezelf in deze mensen. Daarom wilde ik vandaag kantoor houden achter de voordeur, om jullie mee te nemen in het werk wat we doen in de wijk. Ik wilde jullie laten voelen hoe benauwd het kan voelen in huis. Dat was voor A. ook het geval. Hij voelde zich thuis beklemd en bracht veel tijd door op straat. Zijn moeder kon hem steeds vaker niet vinden en heeft mij toen ingeschakeld. Ik had hem buiten meteen gevonden en we zijn met hem aan de slag gegaan, om hem weer vertrouwen te geven en perspectief te bieden. Dus als we het hebben over wat er hersteld moet worden: dat geldt voor herstel na de excuses voor het slavernijverleden moet gaan

naar de mensen van kleur die direct effect voelen van racisme en discriminatie, en niet naar managers van organisaties die een soort tussenlaag vormen. [...] De excuses en het herstel van het slavernijverleden zou aan de basis moeten gaan over de gemeenschap.” A. reageert hierop: “Het moet altijd gaan over de gemeenschap toch?”. Dat is waar het volgens Gideon mis is gegaan in het geval van A.: er is niemand achter de voordeur gekomen om hem en zijn moeder te ondersteunen [...].

We fietsen later nog even door, ik fiets naast A.. Ik vraag aan hem wat nou maakt dat hij nu zo veel tijd doorbrengt met Gideon en wat het maakt dat hij zoveel aanneemt van Gideon. A. vertelt dat hij een paar weken van huis was weggelopen en dat hij in die tussentijd in aanraking is gekomen met de politie. Gideon heeft hem toen gevonden en ondersteund. Gideon was er voor hem, vertelt hij, in tijden die moeilijk waren en waarin hij de weg kwijt was. Gideon zei simpele dingen, zoals dat hij naar school moest gaan en niet moest meegaan in al die afleiding op straat. Gideon gaf hem boeken om te lezen, over politiek en over economie, en nam hem onder zijn vleugels. Hij vertrouwt Gideon en waar Gideon voor staat: “Hij is gewoon real, hij snapt mij en mijn situatie gewoon”. Nu neemt Gideon A. mee naar verschillende meetings en plekken, ontmoet hij verschillende mensen en hij krijgt daarom ook het gevoel dat hij serieus wordt genomen door Gideon. [voorletter van de jongere is gefingeerd vanwege privacy]

In de volgende paragrafen beschrijven we welke strategieën voor community building en belangenbehartiging we hebben gezien in de werkzaamheden van FAES.

3.4 Community building door FAES

Als we kijken naar de manier waarop FAES aan community building werkt, zien we drie factoren terugkeren in verschillende activiteiten. In dit paragraaf bespreken we hoe FAES aansluit bij en beweegt in de gemeenschap, hoe de organisatie bewoners en andere betrokkenen mobiliseert en hoe medewerkers de focus leggen op capaciteitsopbouw (capacity building). We illustreren deze thema’s aan de hand van observaties die we hebben gedaan tijdens ons veldwerk.

1. Aansluiten en bewegen in de gemeenschap

Zoals in het theoretisch kader al duidelijk werd, winnen praktijken van community building aan legitimiteit als initiatiefnemers zelf uit de community komen waar ze zich voor inzetten. De (persoonlijke) ervaringen die je zelf hebt, het spreken van dezelfde taal en de verbinding die je hebt met de community maken het makkelijker om echt samen op te trekken in processen van sociale verandering. Kennis uit de gemeenschap ligt immers aan de basis van community building en lokale community builders delen deze kennis en erkennen de waarde ervan. De herkenning en erkenning die bijdraagt aan het bouwen van een sterke, verbonden gemeenschap, kan in kleine, alledaagse dingen zitten; in de taal die je spreekt, maar ook in non-verbale communicatie. Het uitlichten, koesteren en versterken van gedeelde omgangsvormen, identiteitskenmerken en principes kan het gevoel van verbondenheid in een gemeenschap versterken en mensen het gevoel geven dat ze gezien en gesteund worden. Een situatie die laat zien hoe medewerkers van FAES dit in de alledaagse praktijk doen vond plaats aan het begin van het onderzoek, toen we aanwezig waren bij een open avond van het IJburg College, waar School2Community was om de activiteiten te promoten bij scholieren en hun ouders.

Er staat een standje klaar in de grote aula van het IJburg College. FAES is er om voorlichting te geven aan ouders en kinderen die zich wellicht willen inschrijven voor het IJburg College. [...] De tafel wordt vol gezet met flyers, posters met een QR code naar de

website, een laptop met TikToks van de activiteiten, foto's, stickers en tasjes met inhoud om aan ouders mee te geven. Ook staat er een draagbaar boxje met hiphop muziek aan. Ik merk zelf dat het makkelijk is om contact te leggen met iedereen van FAES, en ik zie ook hoe de medewerkers dit op een heel laagdrempelige manier doen met de aanwezige ouders en kinderen. Er komen verschillende ouders en kinderen langslopen: hele gezinnen, ouders alleen met hun kind. Ik merk op dat de populatie van potentiële leerlingen divers is qua etniciteit. Verschillende mensen tonen interesse in S2C en blijven staan om een praatje te maken. Samantha en collega F. vragen: "Ken je School2Community al?" of aan sommige meisjes "Hou je van sieraden maken?". Samantha kan goed inspelen op de meiden zie ik: ze maakt een complimentje over iemands haar of outfit en begint daarna te vertellen over de activiteiten van S2C. Ze neemt initiatief om de meiden op hun gemak te stellen en nodigt ze uit om te vertellen over hun interesses. Gideon komt ook binnenlopen. Ik zie dat hij een aantal ouders kent. Hij loopt op ze af en zegt ze enthousiast gedag. Een paar meiden die al op het IJburg College zitten en vaker meedoen aan activiteiten van S2C lopen langs en maken vrolijk een praatje met Samantha. "Zij is echt leuk hoor!", roept een meisje met een lichtroze trainingspak tussendoor naar gezinnen die langslopen, terwijl ze naar Samantha wijst. Een gezin van kleur loopt langs: een lange man met een rood-wit leren jasje, matchende sneakers en een zonnebril op, een vrouw met lange vlechten met blonde highlights erdoorheen gevlochten en een jongen van rond de 12 jaar met een oversized zwarte hoodie. Het gezin blijft een beetje hangen en luistert wat voorzichtig mee naar het verhaal dat Samantha doet aan een ander gezin. Gideon stapt op de vader af "Hey brada, hoe is het?" en hij geeft vader een handklap. "Rustig, rustig", antwoordt de man, waarop Gideon vraagt "Weet je al waar wij voor staan?". Daarna maken ze een uitgebreid praatje waarbij Gideon van alles vertelt over School2Community.

In dit voorbeeld zien we hoe de medewerkers van FAES makkelijk aan weten te sluiten bij de groep waar zij hun werk op richten: ouders en jongeren van kleur in een grootstedelijke context. De medewerkers weten zonder er over na te denken op een gelijkwaardige en authentieke manier contact te leggen, passend bij de personen die ze tegenover zich hebben. We merken op dat hun uitstraling verschillende gezinnen van kleur aanspreekt, dat er herkenning is in hun manier van spreken en dat het aanbod van activiteiten past bij hun interesses. De medewerkers kunnen de contacten die ze al hebben met ouders en jongeren inzetten om anderen te enthousiasmeren en ze stellen zich open en geïnteresseerd op naar jongeren. Die open en geïnteresseerde houding, en het gemak waarmee medewerkers aansluiten bij de belevingswereld van jongeren, zien we ook als we andere activiteiten van School2Community observeren:

Ik ga bij het dansen kijken. Er wordt les gegeven door een jongen aan ongeveer 14 meiden. Veel van hen kiezen het hele jaar door deze dans activiteit omdat ze het zo leuk vinden, vertelt Samantha me. Ik zit aan de zijkant te kijken naar de groep. Samantha danst met ze mee. Dat is echt leuk om te zien: ze maakt zichzelf onderdeel van de groep. Ze maakt grapjes met de meiden en vraagt om advies ("Maar hoe doe ik die stap dan? Doe ik het zo goed? Wil je het even voordoen?"). Ik zie dat Samantha op haar gemak is, maar de meiden net zo goed. Samantha en de meiden zoeken elkaar op, ook tijdens het dansen, ze kijken naar elkaar en Samantha en de meiden hebben onderling een vertrouwde en vergelijkbare manier van communiceren. Tijdens het dansen maakt Samantha veel complimentjes ("Ja dat ziet er goed uit!"), ze lacht veel met en naar de meiden en maakt af en toe wat plagerige opmerkingen die heel goed worden ontvangen door de meiden. Ik kan niet alles goed horen door de muziek, ik hoor Samantha een paar keer zeggen "Nee het lukt je wel!".

Als we aan de medewerkers van FAES vragen hoe zij de gemeenschap bereiken, of wat hen daarin helpt, vertellen ze dat de eigen ervaringen die ze hebben hierin bepalend zijn. Die ervaringen zorgen ervoor dat je dezelfde taal spreekt, dat je oprecht en onvoorwaardelijk het welzijn van de gemeenschap centraal stelt. Je weet waar mensen het over hebben, wat ze doormaken, omdat je het zelf doorleeft hebt. Dat wekt vertrouwen.

“Ja en het niet oordelen. Kijk, ik zie bijvoorbeeld op school heel veel gebeuren. Ook dat cultuur alles ermee te maken heeft. Kijk, wij zijn ook zelf zwart, we begrijpen het. Ik ben van [...] naar hier gekomen. Ik heb alles meegemaakt. Ik heb armoede meegemaakt, ik weet wat immateriële rijkdom is, ik heb alles meegemaakt. Dus als een kind zegt “Ja, ik ben echt aan het hosselen” dan begrijp ik jou per direct. En dat is het. Ik begrijp het niet als iemand schreeuwt om materialistische dingen: “Mijn nieuwe telefoon is stuk, dit en dat en mijn moeder gaat over een uur al een nieuwe halen.” Ja, die taal spreek ik niet. Dus ik kan ook nooit direct misschien levelen met die persoon. Ik heb het niet geprobeerd nog, maar ik denk dat gaat niet snel matchen.”

De medewerkers van FAES noemen deze ervaringskennis die samenhangt met kleur en klasse ‘kennis van de straat’: weten wat er speelt binnen de gemeenschap en daar bij kunnen aansluiten. Ze zetten hun eigen ervaringskennis in, maar brengen ook bewoners met ervaringskennis bij elkaar en stimuleren hen om die kennis te delen. Deze kennis wordt echter nog niet altijd serieus genomen door samenwerkingspartners, of gezien als ‘echte’ kennis. De medewerkers van FAES werken vanuit de overtuiging dat de ervaringen, verhalen en ambities van bewoners het uitgangspunt moeten vormen voor het dagelijks handelen binnen het sociaal domein, maar ook in beleid.

“Ja, ik zie grassroots dat je eigenlijk met de juiste personen de juiste impact kan creëren. Wat nodig is. Vaak willen mensen die impact creëren vanuit een bepaalde titel, vanuit een bepaalde kennis en vaardigheden, vanuit een bepaalde visie of hoe noem je dat... echt eigenlijk titel gerelateerd vooral. Ja ik heb een doctorstitel en daardoor kunnen wij dit doen. En ik heb nu genoeg mensen in mijn leven meegemaakt, zelfs nog onlangs dan zit er gewoon een bewoner tegenover mij en dan denk ik jij weet echt veel meer dan dat ik weet. Jouw impact, door wat jij uitspreekt, gaat enorm kunnen zijn. Dus dan zie ik zo’n bewoner en het eerste wat ik tegen Gideon zeg is zij moet aansluiten bij ons team. Want zij is bewoner, woont er dus al heel lang, begrijpt heel goed waar haar medebewoners mee zitten en wat ze willen bereiken. Als je zulke mensen met elkaar verbindt heb je de perfecte puzzel.”

De kernleden van FAES kennen ontzettend veel mensen in de wijken waar ze actief zijn, en investeren actief in alledaagse ontmoetingen op straat en op plekken in de wijk waar bewoners regelmatig komen om nieuwtjes uit te wisselen. Ze nemen hier de tijd voor en zien het als een belangrijk onderdeel van hun werk.

Het is donderdagmiddag 13:00 uur. Ik kom aan bij het Bindelmeer College waar Gideon een broodje zit te eten met Samantha. Ik ga er even bij zitten en we kletsen wat. Samantha staat op om dingen te doen voor S2C. Gideon stelt voor om naar Zuidoost te gaan, ‘om gewoon even in de Bijlmer te zijn’. “Kom, we gaan fietsen” zegt Gideon: “Dat is zo lekker outreachend, we maken eigenlijk een soort mond-op-mond krant om mensen te mobiliseren en activeren. Iedereen die je op straat tegenkomt is waardevol en onderdeel van dat proces van mobilisering. Ik wil gewoon dat de gemeenschap weet wat er niet

goed gaat in Zuidoost, dat we ons best doen voor ze, dat ze op de agenda staan maar dat het dus gewoon niet lukt in de uitwerking om te zorgen dat 510 miljoen in hun gemeenschap terug gepompt wordt. Kijk, het huis van A. dient gewoon gerenoveerd te worden. En we hebben elkaar daarvoor nodig.” [...] We rijden even langs de fietsenmaker om de fietsen waar we op fietsen bij te stellen. Gideon loopt naar binnen, alsof hij daar dagelijks komt, en zegt de eigenaar gedag met een handdruk: “Ey broer!” Hij stelt me voor aan hem: “Dit is [xx]. Als je het hebt over community-based, hij is dat. Iedereen komt hier.” Dat kan ik me voorstellen. Het is druk bij de fietsenmaker. Een andere werknemer van de winkel stelt de standaarden van onze fiets bij en we fietsen weer verder.

2. Mobiliseren: mensen bij elkaar brengen

Door aan te sluiten bij de leefwereld van (jonge) bewoners, op te halen wat er speelt in de wijk en ervaringskennis te delen, leggen de medewerkers van FAES een basis van vertrouwen in het proces van community building. Die basis stelt hen in staat om vervolgens mensen te mobiliseren: het bij elkaar brengen van mensen die voor dezelfde belangen staan en dezelfde sociale verandering teweeg willen brengen. Het kan gaan over de belangen van Afro-Nederlandse jongens in Zuidoost, die te maken krijgen met etnisch profileren door de politie, of de belangen van een groep ouders uit Zuidoost die samenkomt om een kritisch geluid te laten horen over de kwaliteit van het onderwijs dat hun kinderen krijgen op de basisschool.

“In het sociaal domein moet de burger de aandeelhouder zijn. Dat wordt nog wel eens vergeten. En daarom moeten we mobiliseren, zodat zij ook aandeelhouder worden.”

Het mobiliseren doet FAES op verschillende manieren: het eigen netwerk aanspreken door telefoontjes te plegen, gesprekken te voeren in de wijk en mensen uit te nodigen voor koffie.

Het valt me op dat Gideon veel mensen kent: waar we komen, overal zeggen mensen hem gedag of zegt hij mensen gedag. Van jongeren (Gideon: “Hey lang niet gezien, hoe is het met je? En hoe is het met je moeder?!”), vrouwen, mannen van zijn eigen leeftijd tot aan een wat oudere meneer. Gideon en ik staan te kijken bij een event op het plein dat wordt opgebouwd. Gideon komt ook hier iemand tegen die hij kent: de zwarte man groet van een afstand en loopt daarna op ons af. Hij heeft lange vlechten, zijn petje achterstevoren. Aan zijn kleding te zien werkt hij voor de opbouw van het event. Hij loopt op Gideon af en geeft hem een handdruk en een halve knuffel. De twee praten over verschillende dingen, over het event en over Zuidoost in het algemeen. Ze hebben het over achterstallig onderhoud aan de woningen. Gideon zegt op een gegeven moment “Ik weet niet man, het gaat niet zo goed nu hier. Geef me je nummer, want ik denk dat het tijd is om weer bij elkaar te komen met zijn allen.” De man moet lachen en zegt: “Neeeee man, ik weet hoe dat gaat met jou, denk het niet!”, terwijl hij Gideon zijn telefoon aanpakt en toch zijn nummer erin zet. “Ja, ik maak even een groepje aan met onze mensen en dan gaan we die shit gewoon ff fixen.” Ik besef me dat ik van dichtbij het mobiliseren meemaak waar Gideon het over heeft. Mensen uit de buurt vinden, die aan elkaar verbinden en op die manier ophalen wat er leeft. Dat is hoe hij het doet.

Zichtbaarheid en herkenning in de wijk verlagen de drempel tot informeel contact. Dit vraagt een aanzienlijke tijdsinvestering en het voorrang geven aan ontmoetingen in de wijk boven andere werkzaamheden.

“Die mobilisatie lukt omdat mensen een relatie met je hebben, dus dan hebben ze er ook wat voor over om daarvoor wat te doen. Want jij spendeert elke dag tijd met hun dus als jij ze vraagt “kun je hier bij zijn?” dan zeggen ze ja, is goed, want jij bent elke dag met mij op de block dus het is een kleine moeite om dat te doen. Dus het is een gelijkwaardigheid qua relatie die je met iemand hebt.”

Een voorbeeld van mobilisatie in de praktijk is het **Intern Buurt Overleg** (IBO) van FAES. Bij een IBO komen bewoners samen om met elkaar te spreken over zaken die spelen in de wijk, om zo de onderlinge communicatie te versterken, maar ook om zo de gedeelde belangen van bewoners goed te kunnen behartigen en bewoners zeggenschap te geven. Er hebben in de loop van ons onderzoek geen IBO's plaatsgevonden, dus we hebben deze bijeenkomsten helaas niet kunnen observeren. Maar we hebben wel in de praktijk gezien hoe het **ouderpanel** in Zuidoost in samenwerking met FAES een demonstratie heeft georganiseerd. Aanleiding was een escalerende situatie tussen ouders en een schoolbestuur, waarbij de ouders een gebrek aan onderwijskwaliteit op een lagere school aanklaagden, maar in eerste instantie weinig gehoor kregen¹⁰. Toen deze situatie ontstond, hebben ouders zich verenigd met als doel om zich als collectief uit te kunnen spreken richting het schoolbestuur en de gemeente¹¹. We vroegen de ouders waarom FAES betrokken werd bij het organiseren van de demonstratie.

De reden dat ze contact hebben gezocht met onder andere FAES is omdat één van de moeders Gideon al kende vanuit het IBO. Het idee is dus om vanuit de community van ouders bij het schoolbestuur de situatie aan te kaarten en het hoger te trekken dan alleen het bestuur. De ouders hebben vanuit de directie en het bestuur weinig empathie ervaren voor hun standpunten. Ze hebben Gideon ook ingeschakeld als facilitator omdat hij de ongelijkheid in Zuidoost en de gelaagdheid hiervan kent en bekend is met de buurt. Ook de medewerker van het programmabureau van het Masterplan vindt het een goed idee als FAES een gesprek met het ouderpanel faciliteert en ze helpt om hun eisen helder te formuleren en een publieke actie te organiseren.

In het geval van het ouderpanel hebben we gezien dat een al bestaand netwerk vanuit het IBO in de wijk er aan kan bijdragen dat bewoners elkaar snel weten te vinden als een urgente kwestie speelt waar ze gezamenlijk actie rond willen ondernemen. Het ouderpanel was opgericht met steun van de stadsdeelvoorzitter en het Masterplan Zuidoost om een klankbordgroep in het stadsdeel te hebben rondom onderwijszaken. Toen het conflict ontstond rond onderwijskwaliteit op een school en het bestuur van de school hier niet adequaat op reageerde wilden de ouders een meer publieke, kritische houding aannemen, om een in hun ogen onrechtvaardige situatie aan te kaarten. In de loop van een paar maanden werd het ouderpanel uitgebreid en kreeg de gedeelde stellingname rondom deze kwestie steeds meer vorm, waarbij er veel met elkaar gepraat werd en ouders onder andere door FAES gefaciliteerd werden in het formuleren van hun wensen en belangen. De ouders trekken zelf de kar in dit proces.

¹⁰ <https://www.parool.nl/amsterdam/schoolbestuurder-zonova-in-zuidoost-vertrekt-na-turbulente-tijd-bf136571c/>

¹¹ Vanwege de kwetsbaarheid van de situatie hebben we deze casus niet vanaf de eerste bijeenkomst kunnen volgen, ook omdat het betrekken van een externe onderzoeker het vertrouwen van de ouders aan had kunnen tasten.

“Ik wil gewoon kunnen faciliteren. En ik wil gewoon dat we nu een keertje de echte richting opgaan, namelijk gewoon, we gaan richting de wortel. We gaan die ouders equiperen, we gaan ze helpen en leren: dit is hoe je het gesprek voert. Het systeem is niet iets dat niet bestaat, het zit hier voor je, kijk, het praat tegen je. En hier moet je wat mee. Maar het is ook wel jouw verantwoordelijkheid dus ga maar flyeren, ga maar naar die ouderavond, ga maar je gezicht laten zien, laat zien dat je bestaat. Het is hun beweging en jij bent er gewoon om ze enigszins te ondersteunen en daarna is het zo van doe het maar zelf.”

In samenwerking met het programmabureau van het Masterplan Zuidoost is een gesprek georganiseerd met de wethouder van Onderwijs in Amsterdam en de stadsdeelvoorzitter, waarin de ouders hun behoeftes en zorgen konden uitspreken. Het ouderpanel heeft in de afgelopen maanden contact gezocht met andere ouders, maar ook haar verhaal gedaan in de media¹². FAES heeft ouders geholpen met het leggen van contacten met journalisten om hun verhaal publiek te maken. Ook hebben de ouders een stevig geluid laten horen door het organiseren van een manifestatie op het Anton de Komplein: The Walk of Education¹³. Het ouderpanel is een voorbeeld van hoe mobilisatie van gemeenschapsleden vanuit de grassroots uiteindelijk kan leiden tot een aangescherpte agendasetting in een meer geformaliseerd overlegorgaan. De ouders gingen van het reactief geven van input aan het stadsdeel naar het actief zelf opstellen van een agenda rond een gedeeld vraagstuk waar ze zich als collectief grote zorgen om maakten. Met hulp van FAES als grassroots organisatie konden ze zich sterker organiseren rondom bepaalde gedeelde belangen. Voor de lokale overheid en andere institutionele partners is het handig om het ouderpanel als aanspreekpunt te hebben, maar de ouders waken er nu voor om het karakter en de agenda van het overleg zelf in de hand te houden. FAES heeft in dit proces van mobilisatie een faciliterende rol gespeeld.

3. Focus leggen op capaciteitsopbouw (capacity building)

In het proces van community building legt FAES een focus op capaciteitsopbouw: het bouwen van een eigen netwerk, het versterken van het sociaal kapitaal van bewoners en het in kaart brengen en versterken van vaardigheden en hulpbronnen die bewoners in kunnen zetten om voor hun belangen op te komen. Dit doet FAES door te focussen op de kracht van bewoners in Zuidoost: wat kunnen mensen zelf en hoe kunnen we ze helpen om hun krachten in te zien en te gebruiken voor een groter geheel? Zo geeft FAES op collectief niveau een eigen draai aan talentontwikkeling: (jonge) bewoners eerst stimuleren om hun talenten in te zetten voor de eigen, persoonlijke ontwikkeling, maar daarna ook voor het behalen van collectief geformuleerde doelen en belangen die in de gemeenschap gedeeld worden. Dat capaciteitsopbouw voor FAES begint bij talentontwikkeling zien we bij de insteek van S2C.

Het Netwerk Event is een avondprogramma voor jongeren boven de zestien, waarbij jonge mensen zijn uitgenodigd om te vertellen over hun behaalde successen (denk aan videografen, artiesten, filmmakers etc.). Jongeren die successen hebben behaald worden geïnterviewd door de host, om te vertellen hoe ze bepaalde stappen hebben gezet om tot hun succes te komen. Het aanwezige publiek kan vragen stellen. Als ik vraag aan Samantha waar het netwerk event voor is bedoeld, vertelt ze me dat het vooral gaat om

¹² <https://www.parool.nl/amsterdam/ouders-zuidoost-gaan-de-straat-op-voor-beter-onderwijs-ik-wil-gewoon-dat-mijn-kind-veilig-is~be7a5837/>

¹³ <https://www.nhnieuws.nl/nieuws/326342/ouders-zuidoost-protesteren-voor-beter-onderwijs>

het kunnen netwerken, andere mensen leren kennen en dat jongeren oefenen met zich te profileren in wat ze willen doen.

Tijdens het event, dat ook online via Instagram Live wordt uitgezonden, vertelt een jonge videograaf uit Zuidoost hoe hij zijn middelbare school diploma op een andere manier heeft gehaald dan normaal. Hij werkte fulltime naast zijn middelbare schooltijd aan zijn videografie bedrijf. Hij vertelt dat hij samen met de leerplichtambtenaar heeft gekeken naar de punten die hij moest halen voor school en dat hij vrijstelling heeft gekregen voor een deel van zijn examens, omdat hij zijn videografieportfolio deels heeft gebruikt om de benodigde punten te kunnen behalen. Het valt me op dat het tijdens dit netwerk event veel gaat over doen wat je leuk vindt: werken aan je toekomst en je talenten vanuit je eigen passie, en dat school je kan blijven steunen als dat nodig is. Tussendoor worden er vragen gesteld, bijvoorbeeld over wat jongeren hebben moeten doen om te komen waar ze nu zijn, waar ze goed in zijn, of ze tegenslag hebben ervaren in het proces en hoe de omgeving met ze omging. De jongeren krijgen veel positieve feedback: complimenten en felicitaties met hun succes. Jongeren worden hier echt op een voetstuk geplaatst: het draait om hun verhaal, waar ze goed in zijn, wat ze hebben gedaan en wat ze hebben geleerd. Jongeren krijgen letterlijk een platform, een microfoon en de volle aandacht. Het evenement wordt professioneel aangepakt, waardoor je ook ziet dat FAES jongeren serieus neemt en echt naar buiten wil brengen wat de mogelijkheden zijn voor jongeren met ambities.

Het gaat hier niet alleen om het versterken van vaardigheden en kwaliteiten van jongeren, maar ook om het delen van verhalen en het inzetten van rolmodellen waar jongeren zich mee kunnen identificeren. FAES biedt jongeren een podium en helpt ze ontdekken wat ze nodig hebben om in zichzelf te geloven. Voor veel jongeren in Zuidoost zijn de leefomstandigheden moeilijk, ze vertrouwen overheidsdiensten (gemeente, politiek, politie) niet of hebben te maken met structurele vormen van uitsluiting omdat ze niet tot de witte norm behoren. De activiteiten van S2C beogen jongeren een gevoel van *purpose* te geven: gericht op het inzetten van talenten voor succes op de arbeidsmarkt of voor een ander zelfgekozen doel, en op het vergroten van zelfvertrouwen en eigenwaarde. Het vergroten van het sociale netwerk van jonge mensen hoort ook bij deze focus op talentontwikkeling als onderdeel van community building.

“De community is alles wat je om je heen bouwt. En wat je steun biedt en waar je heen kan, dus eigenlijk je netwerk. En dat is voor iedereen verschillend. Dus de een heeft een hele grote community of een achterban en de ander heel klein maar het zorgt er wel voor dat je komt waar je moet komen want je kan het niet alleen. Heel simpel als jij enig kind bent in een gezin en jij wilt bepaalde dingen gaan bereiken of je wilt bepaalde dingen doen, maar je ouders kunnen het niet, maar je kunt wel terecht bij de buurman of buurvrouw, of je kan terecht bij andere familieleden of je kan terecht bij een docent die echt om jou geeft en die echt ervoor wil gaan met jou, dan is dat is jouw community, dat is jouw safe space, jouw houvast, jouw vangnet. Ik zie eigenlijk communities als je persoonlijke vangnet.”

“Ja als je toch een beetje dat dorpsgevoel hebt. Weet je, een dorp is er echt voor elkaar en er zijn dezelfde normen en waarden. Het is altijd kijken waar kan je elkaar versterken. En het is geen grote plek, weet je wel, een dorp is gewoon klein, iedereen kent elkaar. Dus ik denk dat dat gevoel er automatisch wel bij komt als je echt zegt dat je vanuit een grassroot positie werkt.”

Het inzetten van talentontwikkeling voor breder gedeelde doelen of belangen binnen de gemeenschap zien we in de manier waarop FAES haar eigen netwerk inzet bij evenementen. Bij capaciteitsopbouw moet sprake zijn van een bepaalde wederkerigheid en onvoorwaardelijkheid volgens de leden van de kerngroep van FAES: je geeft vanuit je eigen talenten en capaciteiten iets terug aan de gemeenschap waar je onderdeel van uitmaakt, omdat het brede welzijn van de gemeenschap je aan het hart gaat. Zo kan de kracht en het sociaal kapitaal van de gemeenschap als geheel versterkt worden. Onderstaande observatie geeft een voorbeeld van het inschakelen van lokale partijen bij een vrouwendiner, georganiseerd op Internationale Vrouwendag door het Masterplan Zuidoost.

Het diner vindt plaats in de aula van het Bindelmeer College en is in het kader van de Week van Zuidoost (vanuit het Masterplan) gekoppeld aan Internationale Vrouwendag. Vrouwen konden zich zelf aanmelden of uitgenodigd worden. De insteek van de avond gaat over hoe het Masterplan nu is ingericht en op welke manier stakeholders daarbinnen verbinding kunnen maken met elkaar. Er komen 60 vrouwen eten. Het eten wordt gekookt door chef Angie B, een bekende naam in Amsterdam Zuidoost. Als ik binnen kom zie ik haar al in de keuken staan met drie jongeren van het Bindelmeer College, met wie zij samen het diner kookt. Chef Angie heeft gemillimeterd haar, grote oorbellen in en als ik de keuken inkom om me voor te stellen ruikt het heerlijk! De drie meiden die haar helpen volgen naschoolse kooklessen bij Angie en zijn gevraagd door Angie om te helpen, hoor ik van hen. Volgens mij is koken voor dit diner dus onderdeel van de kooklessen die zij volgen. Ze stellen Angie ook vragen tijdens het koken, over hoe ze iets moeten maken of hoe ze iets moeten opdienen, dus je ziet duidelijk dat het ook een leermoment betreft. De meiden zijn vooral degenen die alles uitserveren en uitleggen aan de gasten. Samantha coördineert alles wat er in de keuken gebeurt en helpt zelf heel actief mee. Levison en F. helpen ook mee in de keuken en met de afwas, maar die laten zich niet zien aan de gasten, want het is immers een vrouwendiner. Samantha motiveert de meiden terwijl we met z'n allen hard aan het werk zijn: ze zegt dat ze het kunnen en dat ze trots moeten zijn op wat ze hebben gekookt. Maar ook als het even niet helemaal gaat zoals het moet worden ze direct gecorrigeerd of wordt er bijgestuurd. Als we met zijn allen borden opdienen vertelt een van de meiden dat ze absoluut niet van economie houdt. Ik zeg dat ik vroeger ook helemaal niet van economie hield en dat ik er niet zo goed in was. Samantha corrigeert me meteen door me toe te sissen: "Nee niet zeggen, je moet haar juist motiveren!", "Nee joh, economie is leuk als je je er even in verdiept en je hebt het eigenlijk in alles wel nodig!", zegt ze daarna zelf tegen het meisje.

4. Grassroots community organizing in de praktijk

FAES houdt zich niet alleen bezig met community building, maar ook met belangenbehartiging. In de manier waarop de kerngroep van FAES de belangen van de gemeenschap waar ze zich voor inzet overbrengt naar institutionele partners zien we veel elementen terug van grassroots community organizing. Zoals beschreven in het theoretisch kader, is het doel van grassroots bewegingen niet alleen om bij te dragen aan een gevoel van onderlinge verbondenheid, aan het bij elkaar brengen van mensen en aan interne processen van capaciteitsopbouw binnen gemeenschappen, maar fungeren ze vaak ook als collectieve belangenbehartigers, en daarmee als tussenpersonen tussen institutionele partners en bewoners in het streven naar sociale verandering ten gunste van de gemeenschap. In dit hoofdstuk bespreken we hoe FAES gebruik maakt van grassroots community organizing (GCO). Wij hebben gezien dat ze dat doen op drie manieren: in de positie van ‘tussenpersoon’ tussen burger en overheid, door bewonersparticipatie anders in te richten en door publiek campagne te voeren tegen eenzijdige, negatieve beeldvorming van Zuidoost en haar bewoners.

4.1 FAES als grassroots community organizers

De kerngroep van FAES is dagelijks bezig met opkomen voor de belangen van de Afro-Nederlandse gemeenschap in Zuidoost die structurele vormen van uitsluiting ervaart, niet vaak gehoord wordt of veel wantrouwen ervaart in relatie tot instituties. Dit gaat volgens de betrokkenen niet zonder slag of stoot, omdat ze kiezen voor een activistische benadering en belangenbehartiging voor hen gaat over het kritisch bevragen van systeemprocessen die deze gemeenschap benadelen. FAES was een van de initiatiefnemers van het Black Lives Matter protest in Zuidoost in 2020, waar 11.500 mensen op afkwamen en dat onderdeel uitmaakte van een beweging om institutioneel racisme in Nederland meer expliciet bespreekbaar te maken (Meershoek, 10 juni 2020; 9 juni 2020). Ook heeft FAES zich vaak publiekelijk uitgesproken over het wapenbezit en -geweld onder jongeren in Zuidoost. FAES kiest er regelmatig voor om de media op te zoeken om een geluid naar buiten te brengen, middels interviews of verhalende artikelen¹⁴ over de maatschappelijke uitdagingen die FAES signaleert in de wijk. Naast deze bijdragen aan het publieke debat beoogt de kerngroep van FAES ook invloed uit te oefenen op beleid, in de hoop dat beleid dat beter is afgestemd op de ervaringen en wensen van bewoners kan leiden tot impact ‘achter de voordeur’, in het alledaagse leven van mensen die nu kampen met bestaansonzekerheid.

“Ja, wat ik vooral wil doen is eigenlijk voor hun gewoon strijden en de systeemwereld ingaan en eigenlijk beleidsstukken aanpassen zodat de onderdrukking en de druk die nu op hun wordt gegeven weggaat zodat ze meer ademruimte krijgen om in ieder geval hun basisbehoeften te kunnen vervullen. Ik verwacht niet meteen dat ze politiek actief moeten worden maar dat ze in ieder geval kunnen zeggen ik hoef niet elke dag te stressen of ik eten in mijn koelkast heb. Dat ze in ieder geval gewoon kunnen ademen, dat ze

¹⁴ Voorbeelden hiervan zijn alle krantenartikelen waar we naar verwijzen in deze rapportage, met name de artikelen in het Parool.

even voor hunzelf ook een tijdje minder stress hebben en dan vanaf daar kunnen doorgaan.”

Zoals beschreven in de literatuur over grassroots community organizing, zetten de medewerkers van FAES zich als belangenbehartigers in om ongelijke machtsverhoudingen kritisch te analyseren en aan te kaarten. Dit doen ze soms door een activistische en publieke benadering te kiezen, en soms door aan beleidsbeïnvloeding te werken in interacties met representanten van de lokale en landelijke overheid. Hier zijn ook samenwerkingen voor nodig met andere institutionele partners zoals de politie, onderwijsinstellingen en gevestigde zorg- en welzijnsorganisaties in de wijk. Al deze samenwerkingen worden gekleurd door politieke dynamieken: wie heeft de positie en de verantwoordelijkheid om deze samenwerkingen te initiëren en de agenda te bepalen? Aan welke ervaringen en belangen wordt wel en niet aandacht besteed in ontmoetingen? Wie krijgt ondersteuning bij benodigde financiering? De activistische insteek die FAES regelmatig kiest bij belangenbehartiging heeft ook invloed op haar positie in processen van beleidsbeïnvloeding. Institutionele partners weten de medewerkers van FAES te vinden vanwege de publieke acties die ze organiseren, maar die activistische benadering zorgt er ook voor dat sommige institutionele partners de medewerkers van FAES ‘lastig’ en te weinig coöperatief vinden.

“Activisme is eigenlijk kritisch zijn, het systeem durven uitdagen en dan ruggengraat hebben om the heat te kunnen ontvangen wanneer het op je afkomt, want activisme gaat altijd met een offer. Je kan niet activisme doen en dan niet, zeg maar, offers willen maken. Als eerste ga je schoppen tegen het systeem en daar krijg je reacties op, je krijgt te maken met, ja, gewoon de lelijkheid van de maatschappij krijg je op je af en je moet gewoon sterk genoeg zijn om dat te kunnen pakken en ook standvastig te blijven ook wanneer ze met allerlei trucjes en dingen komen. Zo van als je dat en dat doet dan krijg je geld of een mooie positie... Liever skeer maar dan wel voor je waarden staan dan dat je niet skeer bent en dan wel zeg maar water bij de wijn doet.”

(interview sleutelfiguur 3 FAES)

In de volgende paragrafen lichten we toe hoe FAES zich op verschillende manieren in de politieke dynamiek van belangenbehartiging beweegt.

4.2 FAES in de tussenruimte

FAES neemt als grassroots organisatie een bemiddelende tussenpositie in (in-between; Bartels, 2013), tussen burger en overheid om de belangen van bewoners, in de woorden van de directeur van FAES, ‘op te laden naar boven’. Vanwege de politieke ervaring die Gideon heeft als oud-Provinciale Statenlid en het netwerk dat FAES heeft in Zuidoost in zowel de leefwereld als systeemwereld, heeft FAES inzicht in de belangen en verwachtingen van de gemeente aan de ene kant en de belangen en verwachtingen van bewoners aan de andere kant. Die verschillende belangen probeert FAES met elkaar in lijn te brengen. We zien dit als een strategische dans: de ene keer beweegt FAES meer binnen de kaders die door de overheid worden geschetst en soms kiest FAES er voor om meer de confrontatie op te zoeken. Dit gebeurt meestal wanneer medewerkers ervaren dat de kernwaarden van waaruit zij werken onvoldoende geborgd zijn in een samenwerking, en er te weinig aandacht is voor de belangen van bewoners.

“Hele dag schakelen. De hele dag. En ook weten: stel je voor dat ik het verhaal te robuust en te direct en in één keer breng wat voor schade dat ook kan hebben op mij want niet iedereen hoeft het te begrijpen. Als het slecht gaat met onze kinderen, we geen kleding hebben, geen onderdak hebben en geen eten hebben dan gaat het ons allemaal wel aan, maar dat snapt niet iedereen die het niet zelf meemaakt. En ik heb geleerd de afgelopen jaren dat er heel veel mensen het eigenlijk niet begrijpen.”

De medewerkers van FAES spreken zich soms expliciet uit tegen bepaalde aannames over ‘kwetsbare’ bewoners of ‘risicogedrag’ die als vanzelfsprekend worden gezien in een institutionele context, wat Ghorashi et al. het norm denken noemen (2023). In een institutionele setting leven bepaalde vanzelfsprekend geachte, alledaagse beelden van bewoners waar overheidsbeleid zich op richt. Er zijn ideeën over wat een ‘normale’ levensstandaard en maatschappelijke participatie is, vaak voortkomend uit een wit, middenklassenperspectief dat dominant is in institutionele settings. In beleid ligt vaak een overmatige nadruk op mensen die afwijken van deze norm, en die door de overheid geholpen zouden moeten worden. Sociale groepen en plaatsen die afwijken van de norm worden gezien als kwetsbare of kansarme groepen en plekken die uit een positie van achterstand geholpen moeten worden, maar wel volgens de dominante maatstaf van het norm denken. FAES bekritiseert deze frames van gebrek en kwetsbaarheid terwijl FAES zelf als organisatie ook een afhankelijkheidsrelatie heeft met bepaalde institutionele partners (denk aan subsidies van de gemeente die de organisatie ontvangt). Soms wordt FAES gezien als kritische luis in de pels en hebben institutionele partners twijfels over de representativiteit van, of het draagvlak voor hun boodschap, en soms als gewaardeerde representant van de Afro-Nederlandse gemeenschap in Zuidoost die goed weet wat er leeft in de wijken. De medewerkers proberen steeds opnieuw in te schatten wat de consequenties zouden kunnen zijn van een bepaalde opstelling richting institutionele partners, en welke benadering het meest zou kunnen bijdragen aan een positieve impact voor bewoners.

“Je hebt toch relaties nodig. Dus ambtelijke relaties. Als de mensen praten over hét systeem, dat hangt allemaal aan mensen. En al die mensen moeten onderhouden worden en al die mensen willen iets. Of ze willen ontwikkelen en groeien in hun carrière of ze willen punten scoren, whatever. En wij willen gelijkwaardigheid voor onze mensen. En dus weten wij als geen ander wat zij nodig hebben, dus zeggen we, wij regelen wat jij nodig hebt om je positie te versterken en onze mensen krijgen dan dit. En dat is de dans. Ambtenaren blijven op hun positie of groeien door gebaseerd op de verbinding die ze weten te maken. Dus het is, ergens is ons werk ook ondankbaar werk omdat de community alleen shined als de ambtenaar ook shined.”

Soms kan een kritisch geluid helpen om de vinger op de zere plek te leggen en instituties in beweging te krijgen, maar soms kan de organisatie ook buitenspel gezet worden als institutionele partners zich aangevallen voelen.

Ik ben aanwezig bij een bijeenkomst naar aanleiding van het vertrek van Sandra Williams, directrice van het Masterplan Zuidoost, waar bewoners samenkomen met alliantiepartners van het Masterplan, waaronder de stadsdeelvoorzitter, de verantwoordelijk wethouder en de burgemeester. Aanleiding is een brief die verschillende sleutelfiguren vanuit de gemeenschap van bewoners van Zuidoost hebben geschreven om hun zorgen te uiten over de voortgang van het Masterplan, nu de directrice is vertrokken. Hoe wil de alliantie verder na het vertrek van Sandra, en hoe kunnen bewoners meer invloed krijgen op het Masterplan? Bewoners gaan eerst aan ronde tafels

met elkaar in gesprek om vragen te formuleren die zij aan de alliantiepartners willen stellen over de situatie rond het Masterplan. Verschillende bewoners uiten hun zorgen dat het Masterplan stil zal komen te staan en dat er niks terecht zal komen van de plannen om de leefomstandigheden van bewoners structureel te verbeteren over de komende jaren. Tegelijkertijd zijn de bewoners actief bezig om met elkaar mee te denken en elkaar aan te vullen om goede vragen voor de alliantie te formuleren over de voortgang van het Masterplan. Als het gesprek met de alliantie begint worden de ronde tafels weggehaald en worden er rijen stoelen gevormd. We besluiten iets vooraan te gaan zitten (Levi, Gideon, Samantha en ik). Het gesprek met de alliantiepartners begint. Er zijn echt ontzettend veel mensen. Als ik achter me kijk, dan zie ik misschien wel 20 rijen vol met mensen. Dit zijn overwegend mensen van kleur, dus ik neem aan dat de opkomst enigszins representatief is voor Zuidoost. De alliantiepartners zitten op een verhoogd podium, terwijl wij allemaal in een bioscoopopstelling naar hen zitten te kijken. Naar mate de tijd vordert ontstaat er steeds meer rumoer in de zaal. Ik hoor achter me en naast me dat mensen het hardop oneens zijn met de inbreng van de sprekers op het podium. Er wordt weinig antwoord gegeven op de vragen die vanuit de community gesteld zijn. Een directeur van een woningbouwcorporatie vertelt over een vrouw met drie kinderen die de huur van haar flat niet meer kon betalen en uiteindelijk niet werd ontruimd terwijl de rechter hier wel toestemming voor had gegeven. Op een gegeven moment loopt Gideon weg om tegen de moderator in de zaal te zeggen dat hij vindt dat de vragen die van tevoren aan de ronde tafels zijn geformuleerd onvoldoende beantwoord worden. Even later gaat hij weer zitten, kijkt naar me en trekt zijn wenkbrauwen op. Dan komt de moderator naast hem staan. Ze wil hem de microfoon geven. “Nee, nee, ik wil niet hoor”, zegt Gideon zachtjes tegen haar. “Dan sta ik zo in de spotlight, geen zin in hoor.” De moderator zegt zachtjes terug: “Gideon je moet, kom op, je moet, je hebt gelijk!” Ik zie Gideon peinzend kijken naar haar en de microfoon. Samantha, die tussen Gideon en mij in zit tikt Gideon op zijn been en zegt “Gideon, ga nou maar.” Gideon zucht, pakt de microfoon aan en neemt het woord. “Er bekruipt me een gevoel dat ik wil delen. Ik merk dat bewoners in Zuidoost sterke vragen stellen, maar ze krijgen geen antwoord. Ze krijgen verhalen. Ik hoor Unicef verhalen. En waarom ik dat zo noem, omdat het verhalen zijn over sociale dingen, kansen geven et cetera. Maar ik mis het eerlijke verhaal: dat er een afstand is voor deze bewoners [naar de gemeente], en dat het gat steeds groter en groter wordt. De ellende groter en groter wordt. Eén gezin wordt geholpen met de huur, maar er zijn nog steeds heel veel schimmelwoningen. Dan zie je dus in het systeem dat er iets mis gaat, een bepaalde bureaucratie waar we niet uitkomen. En wat ik heel pijnlijk vind, is dat de gemeenschap prachtige vragen stelt, ik geen behoefte voel om dit nu te moeten zeggen, maar het pijnlijk is om te horen dat er geen antwoord komt op die vragen.” Gideon zijn opmerking wordt ontvangen met groot applaus in de zaal.

Gideon aarzelde om zich bij deze bijeenkomst publiekelijk uit te spreken, omdat hij weet dat een dergelijke opmerking negatieve consequenties kan hebben voor het beeld dat representanten van de gemeente hebben van FAES, en van hem zelf als de tussenpersoon. De rol van een tussenpersoon kan positief zijn, omdat een tussenpersoon vaak een groot netwerk heeft en erkenning krijgt vanuit de gemeenschap waar die zich voor inzet (Meade et al., 2016), maar kan ook schuring geven. Tussenpersonen kunnen kritisch zijn op momenten waarop ze kwetsbaar zijn omdat ze zich uitspreken tegen mensen in machtsposities of tegen de norm in institutionele contexten (Ghorashi et al., 2023). Een opmerking die je legitimiteit versterkt binnen de gemeenschap kan je legitimiteit bij samenwerkingspartners ondermijnen en andersom. Daarom is het telkens een strategische afweging wat je op welke plek ter sprake brengt. Het navigeren van het spanningsveld tussen verschillende belangen en machtsposities is complex en kan leiden tot teleurstelling of argwaan aan verschillende kanten. Tussenpersonen kunnen als

onbetrouwbaar of opportunistisch gezien worden als ze tegelijkertijd systeemkritiek uiten en deelnemen aan institutionele samenwerkingen of overheidssubsidie ontvangen. Recente wetenschappelijke literatuur over 'brokerage' laat zien dat tussenpersonen juist omdat ze vertalen tussen verschillende logica's en perspectieven van burgers en instituties moeilijk te positioneren zijn (Koster, 2014; Lindquist, 2015; Bräuchler et al., 2021). Tegelijkertijd kan het de autonomie van grassroots organisaties ten goede komen als institutionele partners niet precies weten wanneer een tussenpersoon zich wel of niet kritisch zal uitlaten. Gideon is zich hier van bewust en wil in de eerste plaats consistent en betrouwbaar zijn richting de bewoners wiens belangen hij beoogt te behartigen. Hij kiest er regelmatig voor om zich kritisch uit te spreken op momenten dat institutionele partners liever gesteund zouden worden in hun aanpak, omdat hij het als zijn belangrijkste taak ziet om de boodschap van gelijkwaardigheid voor de Afro-Nederlandse gemeenschap uit te dragen, ook op plekken waar hier nog niet vanzelfsprekend naar gehandeld wordt.

“De relatie die ik heb met rechtvaardigheid is eentje dat als ik het weet, ga ik niet doen alsof ik het niet weet. Ten alle tijden licht schijnen waar het donker is. Dat is ingewikkeld. Andere mensen weten misschien dat iets zo is, maar schijnen geen licht erop en denken van, weet je wat, ik ga gewoon mijn gemiddelde leven leiden: huisje, boompje, beestje. Ik heb een koopwoning, mijn kind gaat naar een goede school en ik kijk gewoon niet naar wat daar in die hoek gebeurt.”

Zijn opstelling past bij het betoog van Ghorashi et al. (2023), die pleiten voor het toelaten van ontregeling van de norm op institutioneel niveau, om ruimte te bieden aan de eigen visie van bewoners op de manier waarop zij hun levensomstandigheden zouden willen verbeteren en een positie van achterstelling zouden willen doorbreken.

4.3 De praktijk van bewonersparticipatie anders inrichten

FAES richt de praktijk van bewonersparticipatie anders in dan gebruikelijk is in een gemeentelijke context van inspraakavonden of feedbackrondes op beleidsplannen. Dit zien we bij het IBO en bij het ondersteunen van een groep ouders in het ouderpanel. FAES kiest voor andere vormen van beraad, zoals het inzetten van een Krin Taki. Een Krin Taki komt uit Suriname en is het voeren van een open gesprek waar emoties van de aanwezigen meer plek krijgen dan gebruikelijk is in een Nederlandse vergadersetting.

“Als je op straat geen credibility hebt, dan kan je ook geen spokesperson zijn voor die gemeenschap van de straat” zegt Gideon. Hij geeft daarna het voorbeeld van de Krin Taki: een manier om een gesprek te voeren vanuit de Surinaamse gebruiken. Een Krin Taki is een open gesprek waarbij iedereen gelijkwaardig kan delen wat wordt ervaren of gevoeld. Het gaat over schoon schip maken, ‘clearing the air’, vertelt Gideon. Hierbij worden emoties uitgesproken en wordt er geluisterd zonder oordeel te vellen. Dit is een Surinaams gebruik wat voor veel mensen uit de Afro-Nederlandse gemeenschap herkenbaar is en waar ze wél naar toe komen als er een oproep is om mee te denken. Ze gaan hier liever heen dan naar een inspraakavond die door beleidsmakers van de gemeente wordt georganiseerd, omdat ze daar minder het gevoel hebben dat ze helemaal zichzelf kunnen zijn, aldus Gideon. (observatie logboek)

Bewoners komen vaak niet opdagen bij gesprekken die de lokale overheid organiseert. De mensen die wel komen zijn vaak actieve bewoners of mensen die zelf iets organiseren in de wijk. In de tijd dat wij meelopen met FAES heeft er geen Krin Taki plaatsgevonden.

Maar als we vragen aan de kerngroep van FAES wat ervoor zorgt dat een Krin Taki wél goed bezocht wordt, vertellen ze ons dat bewoners vaak niet komen naar activiteiten die de lokale overheid organiseert vanwege het heersende wantrouwen richting de overheid. Een Krin Taki is een lokale, herkenbare manier van communiceren met elkaar. Bewoners uit Zuidoost voelen hier meer sociale veiligheid omdat de kaders voor het gesprek niet bepaald worden door de overheid, maar door bewoners zelf. Hierdoor ervaren de bewoners minder machtsverschil tussen de aanwezigen. Omdat de gespreksvorm uitgaat van gelijkwaardigheid van alle sprekers, hebben bewoners het gevoel dat ieders inbreng serieus wordt genomen en met respect gewogen wordt. Dat helpt hen om zich eerlijk en open uit te durven spreken. Of je inbreng serieus wordt genomen is niet gekoppeld aan wie je kent, of je iets netjes en rationeel verwoord hebt. Alle emoties en menselijke eigenschappen mogen er zijn. Bij een Krin Taki komt men bovendien samen tot een oordeel wanneer er een vraagstuk op tafel ligt. Het is een democratische gespreksvorm waarbij op basis van consensus bepaald wordt wat de route gaat zijn in een bepaalde situatie. Dit verschilt van meer traditionele bijeenkomsten voor bewonersparticipatie, waarbij beleidsmakers geluiden vanuit de gemeenschap ‘ophalen’ om vervolgens zelf de koers te bepalen (“we nemen het mee in onze overwegingen”).

Naast het inzetten van alternatieve vormen voor bewonersparticipatie kiest FAES er ook voor om ‘exclusief inclusief’ te zijn. Hier bedoelt FAES mee dat je om maatschappelijke gelijkwaardigheid te bereiken voor een achtergestelde gemeenschap zoals de Afro-Nederlandse gemeenschap veilige ruimtes en samenwerkingspraktijken nodig hebt die exclusief toegankelijk zijn voor leden van deze gemeenschap. In deze veilige ruimtes kunnen leden van de gemeenschap hun capaciteiten versterken en ervaringen delen zonder ondermijnd of genegeerd te worden door anderen die meer privileges hebben. Voor een gelijkwaardige samenleving, waarin iedereen dezelfde kansen krijgt, betekent dit dat sommige groepen meer ondersteuning moeten krijgen, omdat zij structureel al benadeeld worden. Om deze 2-0 achterstand in te halen, moet je ook meer geven dan aan anderen wordt gegeven, exclusief aan die specifieke groep en op een manier die past bij de identiteit en ervaringen van deze groep, volgens de kerngroep van FAES. FAES geeft het exclusief inclusief zijn handen en voeten door activiteiten te organiseren die expliciet voor bewoners van een bepaalde buurt zijn (bijvoorbeeld een Krin Taki in Venserpolder), waar anderen geen onderdeel van uit kunnen maken.

Gideon zegt ook dat je soms juist exclusief inclusief wil zijn, maar dat de systeemwereld dat vaak niet begrijpt. Dus als je dan bepaalde bijeenkomsten voor specifieke groepen (in dit geval de Afro-Nederlandse community) organiseert, dat je dan de vraag krijgt of je dan niet juist aan het excluderen bent. “Dat is niet zo, want soms is het juist nodig om iets te organiseren voor een specifieke groep die daar meer baat bij heeft dan anderen. Juist omdat ze structureel te maken krijgen met uitdagingen in het leven. Maar ik weet niet of de gemeente dat altijd begrijpt. (observatie logboek)

De reacties die FAES krijgt op het feit dat niet alle activiteiten open toegankelijk zijn voor iedereen, zijn niet altijd positief, vanuit de gedachte dat inclusie betekent dat iedereen zou moeten kunnen deelnemen. Een gemeenschap zoals de Afro-Nederlandse gemeenschap, die vaker dan andere groepen te maken krijgt met uitsluiting, heeft behoefte aan een sterk aanbod en ondersteuning waarin rekening wordt gehouden met de specifieke ervaringen van deze gemeenschap (Roestone Collective, 2014). Dit aanbod kan een emancipatoire functie hebben en daarmee bijdragen aan de inclusie en ‘sense of belonging’ van deze gemeenschap op maatschappelijk niveau. Dit inzicht in het belang van ‘safe spaces’ bouwt voort op bekende inzichten uit de traditie van zwart, Amerikaans

feminisme. In veilige ruimtes kunnen mensen met dezelfde maatschappelijke positie elkaar opzoeken om vergelijkbare ervaringen en alternatieve verhalen te delen die de dominante negatieve beelden over hun groep doorbreken. Zo kunnen ze zich bewust worden van de eigen, specifieke waarde van hun ervaringen en kennis. Dit werkt alleen in een veilige setting waarin de diversiteit en rijkdom van hun ervaringen benadrukt kan worden zonder dat ze zich hoeven aan te passen aan dominante verwachtingen van andere meerderheidsgroepen (Collins, 2002). Zo kan exclusief aanbod toch een inclusief effect hebben, is ook de ervaring van FAES. Exclusief samen zijn met leden van de eigen gemeenschap kan een gevoel van vertrouwdheid en herkenning versterken, en helpen om medestanders te vinden met wie je je kunt identificeren. Juist in zo'n setting komen verhalen naar voren over institutionele uitsluiting en onrecht. Verhalen die een organisatie als FAES naar lokale overheden en andere institutionele partners toe kan communiceren in haar rol van belangenbehartiger.

4.4 Kritisch bewustzijn versterken

Wat we FAES ook veel zien doen, is inzetten op het versterken van het kritisch bewustzijn van bewoners. Dit doen de medewerkers door op verschillende manieren publieke campagnes te voeren om het collectief kritisch bewustzijn te stimuleren over thema's als institutioneel racisme, het slavernijverleden en herstel. Het doel hiervan is om een gedeeld narratief te creëren waar mensen uit de gemeenschap zich in kunnen herkennen. Een voorbeeld hiervan is het voeren van campagne gericht op het veranderen van de heersende beeldvorming over bewoners van Zuidoost. Zoals eerder beschreven in de inleiding, kampen met name bewoners van kleur van Zuidoost met een territoriaal stigma (Pinkster et al., 2020). Het beeld van de Bijlmer is tot op de dag van vandaag niet positief. Veel bewoners uit de Bijlmer herkennen zich hier niet in¹⁵. De beeldvorming van bewoners kan doorwerken in beleid, waarbij gemeenschappen in Zuidoost gezien worden als hulpbehoevend of kansarm. Om aan capaciteitsopbouw te kunnen doen en toe te werken naar sociale verandering is het in de eerste plaats van belang dat een gemeenschap zich bewust wordt van haar eigen vermogens en waarde. De medewerkers van FAES beogen het internaliseren van stigmatiserende beeldvorming en een narratief van kwetsbaarheid te doorbreken door de kracht die aanwezig is in de gemeenschap uit te lichten. Hier is kritisch bewustzijn over het ontstaan en het in stand houden van een positie van achterstelling voor nodig.

FAES wil positieve verhalen over de kracht van bewoners in Zuidoost naar buiten brengen, om zo het op gebrek gerichte narratief over Zuidoost te veranderen. De gedachte hierbij is dat mensen zich bewust moeten zijn van hun kracht en capaciteiten om zich daar vervolgens rond te kunnen organiseren. Een van de dingen die FAES in de rol als grassroots community organizers doet, is het mobiliseren van mensen in Zuidoost, zoals we eerder beschreven. Het gaat FAES niet alleen om het mobiliseren van bewoners in Zuidoost, maar ook om het mobiliseren van mensen van kleur buiten Zuidoost, rond een kritisch bewustzijn van de stigmatiserende beeldvorming van wijken waar veel mensen van kleur wonen, en de negatieve impact die deze beeldvorming heeft op het zelfbeeld van bewoners. De Bijlmer is illustratief in dit opzicht, en als er meer krachtige verhalen over bewoners van de Bijlmer in de media en het publieke debat komen, kan dit bijdragen aan het creëren van een ander narratief, aldus FAES. Dit past bij de (politieke) agenda van FAES, zoals meer aandacht vragen voor de doorwerking van het slavernijverleden, gelijkwaardigheid voor de Afro-Nederlandse gemeenschappen en het

¹⁵ Zie ook korte VPRO serie 'Bims in de lobby', waarbij bewoners in gesprek gaan over het beeld dat de maatschappij heeft van de Bijlmer: <https://www.vpro.nl/dorst/producties/bims-in-de-lobby.html>

doorbreken van negatieve beeldvorming en stereotyperingen van deze gemeenschappen. Door aandacht aan deze thema's te besteden beoogt FAES in feite een campagne voor collectief kritisch bewustzijn onder Afro-Nederlanders te stimuleren. FAES was bijvoorbeeld een van de hoofdorganisatoren van het Black Lives Matter protest in het Nelson Mandela Park in 2020, zoals eerder genoemd. Ook is Gideon Everduim de initiatiefnemer voor het traject naar kosteloze naamswijziging¹⁶ voor nazaten van tot slaaf gemaakten, wat nu nog 835 euro kost. Rond deze onderwerpen zoekt FAES de media op om zo ook buiten Zuidoost aandacht te genereren. Collectief bewustzijn rond de beeldvorming en positie van Afro-Nederlanders kan bijdragen aan veranderingen in de publieke opinie, en die veranderingen in publieke opinie kunnen weer bijdragen aan systeemveranderingen, zoals duidelijk wordt in het geval van de kosteloze naamswijziging. FAES ziet kritisch bewustzijn als een voorwaarde voor systeemveranderingen die bijdragen aan een gelijkwaardige maatschappelijke positie voor mensen van kleur die kunnen leiden tot een meer gelijkwaardige maatschappelijke positie voor Afro-Nederlanders. Daarmee kiest FAES er voor om niet alleen aan community organizing te doen in relatie tot *place based communities* in de Bijlmer, maar ook daarbuiten mensen (van kleur) aan te spreken. Zuidoost wordt door FAES gezien als een broedplaats voor de emancipatie van de Afro-Nederlandse gemeenschap.

“Het is een sociale puinhoop. Een puin met hoop, haha. Nee maar waarom willen ze geen kwaliteit leveren aan deze gemeenschap? Er wordt nog altijd zo negatief gedacht over Zuidoost en de mensen die er leven. Ik wil er zijn voor die neef met die rasta's die niet gezien wordt: ik wil juist met diegene geassocieerd worden. Anderen niet, ik wel. Het is gewoon pried pangi: alles los, alles laten zien. Gewoon alles open bespreken. En we hebben elkaar nodig.” (observatiedagboek)

¹⁶ <https://www.parool.nl/excuses-slavernijverleden/nazaten-tot-slaaf-gemaakten-kunnen-naam-gratis-veranderen-draait-om-zelfbeschikking~b4e30b7b/>

5. Uitdagingen bij lange termijn beleidsbeïnvloeding

In de voorgaande hoofdstukken hebben we beschreven hoe FAES werkt aan community building en hoe zij daarbij aansluit bij de leefwereld van bewoners. Door te focussen op capaciteitsopbouw en te werken aan vertrouwensrelaties met bewoners verwerft FAES legitimiteit en een positie van waaruit ze kan werken aan collectieve belangenbehartiging voor de Afro-Nederlandse gemeenschap in Zuidoost. In de tussenuimte tussen burger en overheid zoekt FAES soms de confrontatie op om het narratief van kwetsbaarheid, risico's en gebreken rondom bewoners van Zuidoost te doorbreken, en soms werkt FAES samen met institutionele partners om beleid te beïnvloeden dat het welzijn en de gelijke kansen van bewoners van kleur in Zuidoost zou kunnen bevorderen. Daarbij ervaart FAES verschillende belemmeringen om hun community based ziens- en werkwijzen écht verankerd te krijgen in lange termijn beleidsontwikkelingen.

Community based werken is die ruis niet alleen voorkomen maar nooit in die ruis te hoeven zitten omdat je dicht op de informatiestroom zit van die mensen omdat ze naast je staan. Je werkt met ze samen.

Ondanks dat FAES een groot netwerk heeft bij overheden en andere institutionele partners, regelmatig wordt gevraagd om input te geven bij actuele beleidsontwikkelingen, en succesvol is in het organiseren van acties en het genereren van publieke aandacht voor de belangen van haar achterban, ervaart FAES ook een gebrek aan duurzame zeggenschap in lange termijn beleidsontwikkelingen, bijvoorbeeld in relatie tot het Masterplan in Zuidoost. Hier liggen nog veel kansen voor een sterkere samenwerking, omdat het een van de ambities van het Masterplan is om meer ruimte te geven aan de bewoners, door hen te ondersteunen bij de uitvoering van projecten in het stadsdeel en bij hun eigen professionalisering. Dit vraagt om een stevige ondersteuning van de processen van capaciteitsopbouw die al door grassroots organisaties als FAES in gang zijn gezet.

“[...] gezamenlijk slaan we de handen ineen. We doen dit samen met bewoners, ouders en opvoeders, met de jongeren en kinderen van nu, de volwassenen van de toekomst. Onze aanpak is daarbij gebiedsgericht. De mensen in Zuidoost staan hierbij centraal. Doorlopend kijken we naar de vraag en naar de wensen van bewoners. Wat hebben zij nodig in hun wijk of in hun buurt?” (programmabeschrijving Masterplan 2021-2040)

De betrokkenen bij het Masterplan die wij hebben gesproken willen juist inzetten op lokale samenwerkingen, maar bewegen ook binnen institutionele kaders die (nog) niet zijn ingericht op het écht in co-creatie samen met bewoners ontwikkelen van beleid en uitvoeren van projecten. Zij komen vergelijkbare uitdagingen tegen als de medewerkers van FAES. In dit hoofdstuk bespreken we vijf uitdagingen bij samenwerkingen tussen grassroots organisaties en institutionele partners. Deze bespreking maakt ook duidelijk waarom strategieën van community organizing nog niet altijd effectief ingezet kunnen worden voor beleidsbeïnvloeding in de praktijk van FAES.

5.1 Opvatting van relevantie kennis verschilt

De eerste uitdaging gaat over wat wordt gezien als relevante en noodzakelijke kennis. Grassroots organisaties putten veel kennis uit ervaring, verhalen en kennis van gemeenschappen. Dit geldt ook voor FAES. De medewerkers geloven dat de ervaringskennis van bewoners, 'kennis van de straat' zoals ze het zelf noemen, leidend zou moeten zijn in het vormgeven van processen van sociale verandering en stedelijke ontwikkeling. De verhalen, ervaringen, emoties en geschiedenis van bewoners voeden processen van community development en zouden ook een voedingsbodem moeten zijn voor ontwikkelingen in het sociaal domein. Deze kennis is heel context-gebonden, komt voort uit doorleefde ervaringen en gaat vaak samen met een sterke identificatie en 'sense of belonging' van betrokkenen. Instituties, zoals de (lokale) overheid, werken vaak op basis van andersoortig kennis: onderzoeken, cijfers uit statistieken, indicatoren voor kwantitatief meetbare effectiviteit en financiële verantwoording. Professionals met een institutionele functie hechten vaak veel waarde aan objectieve en generaliseerbare kennis, en wetenschappelijke of professionele autoriteit om rechtmatig en neutraal handelen te kunnen onderbouwen. De kennisbronnen van bewoners en grassroots organisaties worden door institutionele partners niet altijd als even legitiem en waardevol beschouwd, omdat zij niet altijd generaliseerbaar zijn of omdat de representativiteit ervan betwijfeld wordt. Dit kan ertoe leiden dat de autoriteit van grassroots organisaties onvoldoende wordt erkend om te komen tot een gelijkwaardige samenwerking. Er kunnen verschillende opvattingen ontstaan over wat er nodig is en welke 'kennis' er toe doet. Deze verschillende opvattingen kunnen er ook toe leiden dat de analyse van vraagstukken in de wijk anders wordt gemaakt door bewoners en grassroots organisaties dan door institutionele partners. Een voorbeeld van zo'n situatie was de aanleiding voor het ouderpanel om samen met FAES een protestactie te organiseren voor beter onderwijs in Amsterdam Zuidoost: 'The walk of Education'. Ouders klaagden al langer over een gebrek aan onderwijskwaliteit en pedagogische aandacht voor hun kinderen op een specifieke lagere school. In gesprekken met de schoolleiding en later met het bestuur van de scholenkoepel voelden deze ouders zich niet serieus genomen. Zij voelden zich weggezet als zeurende, over-emotionele ouders die geen verstand hadden van onderwijs, terwijl zij een gebrek aan gelijke kansen voor kinderen van kleur in het onderwijs in Zuidoost wilden aankaarten, vanuit hun eigen ervaringen.

De moeder die ik sprak, vertelde dat ouders zich bestempeld voelden als emotioneel, als boze zwarte ouder. Er werd denigrerend met ouders gesproken, in gesprekken met de schoolleiding of het bestuur kregen ze geen ruimte om uit te praten, of er werd gezegd dat iets wat ze zeiden niet waar was, terwijl het toch echt om hun eigen ervaring met docenten op school ging. Een vader zei dat een docent in een gesprek schamper lachend had gezegd 'deze kinderen worden toch geen rechter of directeur'. Dit werd vervolgens in het gesprek met het bestuur niet geloofd en al helemaal niet serieus genomen. De moeder zei dat ze voelt dat er weinig inlevingsvermogen voor de ervaringen van ouders was en dat het schoolbestuur de handen er vanaf lijkt te trekken. (observatielogboek)

Het concept van epistemic justice (epistemische rechtvaardigheid) van Miranda Fricker (2012) helpt om te duiden hoe een bepaalde hiërarchie van kennis ontstaat die een gelijkwaardige samenwerking tussen grassroots organisaties en institutionele partners in de weg zit. Er is sprake van 'epistemic justice' wanneer de kennis van mensen die weinig institutionele macht hebben omdat ze binnen de institutionele politiek ondervertegenwoordigd zijn toch serieus wordt genomen in de politieke arena. Vaak is

echter sprake van het tegenovergestelde, van epistemic injustice, wanneer de ervaringen, perspectieven en kennis van mensen die een minderheidsidentiteit hebben of gemarginaliseerd zijn niet wordt gehoord of niet goed wordt geïnterpreteerd. Wanneer mensen niet worden geloofd of geen recht van spreken hebben vanwege bepaalde kenmerken van hun identiteit is er sprake van epistemic injustice, maar ook wanneer mensen geen gebruik kunnen maken van algemeen geaccepteerde taal of concepten om hun ervaringen onder woorden te brengen. In processen van beleidsvorming zijn vaak de taal en het referentiekader van beleidsmakers leidend, en wordt de manier van spreken, maar ook de input van grassroots partijen als minder professioneel en daarmee ook minder betekenisvol in het proces gezien.

5.2 Inzetten van ‘the usual suspects’

Wie zit er aan tafel, wie krijgt subsidie, wie krijgt inbreng? De medewerkers van FAES hebben de indruk dat in Zuidoost vaak dezelfde partijen worden ingeschakeld als het gaat om institutionele samenwerkingen. Deze kunnen worden gezien als ‘usual suspects’: actieve bewoners die vaak uitgenodigd worden bij inspraak avonden, organisaties met een gevestigde naam in Zuidoost (zowel formeel als informeel), kwartiermakers of andere professionals die zich actief profileren in Zuidoost. Vaak zijn het deze ‘bekenden’ van de gemeente die de institutionele kaders en werkwijzen al goed kennen, goed contact hebben met bepaalde ambtenaren en goed weten via welke kanalen zij hun stem kunnen laten horen. Ze beschikken over een ruime mate van ‘instantiekapitaal’: de vaardigheid om met instanties om te gaan¹⁷. Kleinere grassroots organisaties, informele bewonersinitiatieven of personen met minder kennis van de lokale bureaucratie en bestuurscultuur delven vaak het onderspit, omdat er andere partijen zijn die de ruimte al krijgen.

“Natuurlijk zitten we met mensen aan tafel, tot nu toe, die de weg weten te vinden, die kunnen praten, die weten hoe en wat. En dat zijn vaak de mensen die wat op de voorgrond treden. Via die usual suspects omdat iedereen wel weet ze hebben een netwerk. Nee, maar ik vind bijvoorbeeld, god, de Ghanese groep is ondervertegenwoordigd, de Spaanstaligen, die duiken helemaal onder hier in Zuidoost. Maar ook jongeren, ik ken hier genoeg jongeren, maar die zitten daar niet aan tafel.”

De ambitie van het Masterplan Zuidoost is dan ook om juist de bewoners die nog niet zo duidelijk institutioneel zijn aangehaakt meer te faciliteren en ruimte te geven in processen van participatie en capaciteitsopbouw, maar een groot deel van bewoners in Zuidoost is nog niet betrokken bij het bedenken of ontwikkelen van beleid. Medewerkers van het programmabureau van het Masterplan signaleren ook dat het lastig is om bewoners te betrekken die niet al zijn aangesloten bij gevestigde organisaties waar de gemeente opdrachten aan verleent in het kader van participatie, samenlevingsopbouw of bewonersbetrokkenheid.

“Je moet het zo zien: de gemeente investeert in die grote [organisaties] - en dat weten ze. Daar werken ze jaren mee samen, ze maken prestatieafspraken, ze weten als we dit en dat, dan krijgen we zoveel resultaat, zoveel deelnemers. Die zitten gewoon op dat. Het Masterplan zit daar niet op, wij weten de uitkomst niet. Wij kunnen een proces begeleiden, we weten hoe we

¹⁷ Zie: Onderzoekers UvA en HvA: *hele systeem van toeslagen pakt desastreus uit. ‘Mensen lopen geld en hulp mis’* | Het Parool.

het willen, we weten hoe belangrijk het is om de grassroots organisaties, bewoners mee te nemen. Je hoeft me niet te vragen hoeveel trainingen ga je dan doen of hoeveel wat dan ook. Dat is niet waar we voor gaan. We gaan nog niet voor dat resultaat, we gaan inzetten op het proces. Hoe kunnen we die grassroots organisaties en de bewoners in Zuidoost versterken zodat ze het uiteindelijk zelf kunnen doen en dit, deze mensen niet nodig hebben.”
(Medewerker Programmabureau Masterplan)

FAES heeft een kleinschalig, lokaal onderzoek gedaan (Beyond the Usual Suspects, 2021) en een rapportage gepubliceerd over de behoefte van bewoners (n=29) van de H-buurt¹⁸ rondom het openstellen van een ontmoetingsplek in de wijk met bijbehorende programmering. De betekenis van de term participatie stond hierin centraal. Ook in deze rapportage komt naar voren dat bewoners zich vaak gepasseerd en vergeten voelen wanneer er plannen worden gemaakt, omdat de gemeente vooral investeert in de samenwerking met bekende partijen in formele participatieprocessen. Dit vergroot het wantrouwen van bewoners richting de gemeente, en daarmee de afstand tussen burger en lokale overheid. Zo lijkt een vicieuze cirkel te ontstaan: bewoners worden niet betrokken of bereikt, ervaren meer afstand tot de gemeente, willen of kunnen niet participeren en worden hierdoor steeds minder gezien. Dit is geen onbekend fenomeen: het wordt genoemd in een voortgangsbrief D&I van de gemeente Amsterdam¹⁹, het speelde een rol bij de eerder genoemde participatiestaking in de K-buurt en het wordt genoemd in (recente) literatuur (Helleman et al., 2021; De Bruijn e.a. 2023; Verloo, 2023). Vaak wordt de verantwoordelijkheid voor meedenken of meepraten bij bewoners gelegd, terwijl de kennis/ervaringen die ze hebben niet altijd serieus wordt genomen door representanten van de overheid, of ze hebben onvoldoende tijd en middelen tot hun beschikking om een gelijke informatiepositie te verwerven (Verloo, 2023).

5.3 Beeldvorming van Zuidoost: erkennen van koloniaal verleden en doorwerking in het heden

Het erkennen van de doorwerking van het koloniaal verleden in het heden is voor overheden en instituties van essentieel belang om in verbinding te blijven met de gemeenschappen in Zuidoost. Racisme en discriminatie vanwege kleur gebeurt vaak (denk aan de Toeslagenaffaire, etnisch profileren) en de associatie die gemeenschappen hebben met de overheid wordt beïnvloed door de intergenerationele overdracht van trauma en een gebrek aan vertrouwen dat is geworteld in relaties van geweld, uitbuiting en uitsluiting uit het koloniaal verleden. Om vertrouwen op te bouwen, moeten representanten van de overheid zich ervan bewust zijn dat bewoners huiverig zijn voor relaties waarin waarde en capaciteiten op een instrumentele manier aan lokale gemeenschappen onttrokken worden, terwijl zij er niks voor terug krijgen. Processen van participatie waarbij de relatie met de gemeenschap instrumenteel wordt ingezet om kennis op te halen en er te weinig daadwerkelijke wederzijdse respectvolle samenwerkingsrelaties ontstaan, wekken bij bewoners van kleur de associatie op met een overheid die relaties van ‘extractie’ aangaat met bewoners, zoals dat in het koloniale verleden al gebeurde. In plaats daarvan verlangen bewoners van kleur naar gelijkwaardige relaties met instituties, die capaciteitsopbouw van lokale gemeenschappen juist faciliteren. Dit gaat niet enkel over het ‘praktisch erkennen’ van het koloniaal verleden (zoals met een museum, of de naamsverandering voor nazaten van tot slaaf gemaakten), maar ook over het erkennen van de impliciete doorwerking van ervaren misbruik,

¹⁸ Heesterveld, Huigenbos, Haag en Veld, Hogevecht, Hakfort, Haardstee, Hofgeest en Hoogoord.

¹⁹ https://assets.amsterdam.nl/publish/pages/1021226/voortgangsbrief_diversiteit_en_inclusie_2022_web.pdf

uitsluiting en stigmatisering in de beeldvorming van de zwarte gemeenschap en de kansen die bewoners in Zuidoost wel of niet krijgen. Welke heersende beelden of stereotypes zijn er, wordt iedereen daadwerkelijk gelijkwaardig behandeld en hoe wordt het handelen van beleidsmakers beïnvloed door deze heersende beelden? In de gesprekken met medewerkers van FAES kwam regelmatig naar voren dat de intergenerationele overdracht van de ongelijke behandeling van mensen van kleur op de achtergrond meespeelt en invloed heeft op de ervaringen die mensen vandaag de dag hebben met de overheid. Formele excuses voor het slavernijverleden hebben weinig betekenis als de gelijkwaardigheid van mensen van kleur nog niet is gewaarborgd in allerlei alledaagse interacties met instituties.

“Community based werken is werken aan die basis van communicatie met elkaar, transparant tot in de kern en dan komt er een eenheid. En dat is een eenheid waar je ook boos mag zijn op elkaar. En waar je het ook niet met elkaar eens hoeft te zijn. [...] Maar het gaat soms ook over ongelijke informatievoorziening. We moeten ook heel vaak heel veel geduld hebben. Dus een pas op de plaats en gewoon oh, we moeten even wachten op mensen. En eerlijk gezegd, ik kijk om me heen en dat is wel moeilijk aan het worden nu. Dat mijn mensen wel zoiets hebben van ja Gideon, gaan we gewoon wachten? Maar dat is gewoon het leven dus je moet wachten en je moet het voorbeeld zijn. Maar het is superonrechtvaardig wat gevraagd wordt van zwarte mensen. En dus doen die excuses er ook totaal niet toe. Omdat je toch in de praktijk gewoon onrechtvaardige dingen van ze vraagt. En dat doet me ook veel, omdat ik denk dat de meeste mensen niet eens weten hoe het is om zwart te zijn.”

Dat Zuidoost op verschillende manieren getekend is door het slavernijverleden beschrijft Markus Balkenhol uitgebreid in zijn proefschrift *Tracing Slavery* (2021). Een van de dingen die hij duidelijk beschrijft is de rol van grassroots bewegingen in het (politieke) proces van erkenning, excuus en herstel van het slavernijverleden en de rol van de Nederlandse staat hierin. Verschillende grassroots organisaties behartigen de belangen van verschillende groepen die nazaten zijn van tot slaaf gemaakten. Zij vragen erkenning van de overheid, maar diezelfde overheid verleent aan slechts een handvol organisaties legitimiteit als gesprekspartner in het maken van beleid rondom herstel. Dit maakt het lastig om de capaciteitsopbouw te ondersteunen van gemeenschappen die minder goede institutionele contacten hebben en niet gerepresenteerd worden door organisaties die al bekende samenwerkingspartners zijn voor de overheid.

5.4 Subsidierelaties bepalen bestaanszekerheid

Een vierde belemmering voor een positieve en vruchtbare institutionele samenwerking gaat over de subsidierelatie die grassroots organisaties hebben met de gemeente. Veel grassroots organisaties zijn afhankelijk van subsidies die ze krijgen van de gemeente. Deze subsidies geven bestaanszekerheid aan de organisatie en het werk dat mensen verzetten voor de gemeenschap waar ze in bewegen. Aan het krijgen van subsidie zitten vereisten die de gemeente opstelt, waar een initiatief of organisatie aan moet voldoen. De (lokale) overheid heeft verwachtingen op het gebied van professionaliteit, representativiteit en effectiviteit van organisaties (Meijer, 2020). Kleinere, beginnende organisaties of informele initiatieven kunnen (nog) niet altijd aan deze verwachtingen voldoen terwijl ze wel een sterke toegevoegde sociaal-maatschappelijke waarde hebben in bepaalde wijken of gemeenschappen. Subsidieformulieren zijn daarnaast soms erg ingewikkeld en tijdrovend om op de juiste manier in te vullen, lokale initiatieven kunnen vaak alleen aanspraak maken op tijdelijk geld of moeten bij veel verschillende loketten of afdelingen aankloppen voor financiering, en de tijd en middelen die nodig zijn voor de

eigen organisatieontwikkeling en netwerkvorming kunnen vaak niet worden gefinancierd, omdat de nadruk vanuit de overheid ligt op activiteiten voor 'de doelgroep'.

“We hebben eerder ervaren dat bepaalde ambtelijke processen ertoe hebben bijgedragen dat de snelle ontwikkeling van bijvoorbeeld het productiehuis vertraagde. Dit moeten we voorkomen in de toekomst. Enerzijds proberen wij de jeugd de garantie op veiligheid te bieden en anderzijds is dit niet in de praktijk uit te voeren door de constante onzekerheid en het in afwachting zijn van financiële middelen. Dit draagt niet bij aan de oplossing van de urgentie van de huidige problematiek en draagt ook niet bij aan de positieve effecten die het productiehuis met zich meebrengt.” (MeesterTurboPlan, FAES, 2020)

Dit zorgt ook voor een gebrek aan brede samenwerking rond gedeelde opgaven in het maatschappelijk middenveld, omdat verschillende gesubsidieerde organisaties andere initiatieven als concurrent kunnen zien voor schaarse of moeilijk verkrijgbare subsidies. Veel grassroots organisaties focussen op het belang van hun eigen beweging of organisatie, vanuit die druk van bestaanszekerheid, terwijl ze vaak wel dezelfde beweegredenen, doelen of belangen voor de bewoners in Zuidoost voor ogen hebben. Het is nodig dat grassroots organisaties in het maatschappelijk middenveld meer afstemming en samenwerkingen zoeken om gezamenlijk voor de belangen van bewoners op te kunnen komen, in plaats van elkaar als bedreiging te zien. De gemeente kan dit faciliteren door meer op samenwerking in te zetten en minder concurrentie in de hand te werken in een systeem van aanbestedingen. Brede samenwerking tussen grassroots organisaties zou van grote meerwaarde kunnen zijn voor bewoners.

“Het leeft bij iedereen want als jij met de grassroots organisaties praat, merk je dan toch op een gegeven moment, natuurlijk we gaan voor het collectieve, we willen allemaal hetzelfde voor het kind maar wanneer het erop neer komt en er moet iets komen, een plan, dan gaat iedereen ineens weer voor zichzelf. Dus daar moet wat gebeuren. En hetzelfde geldt voor partners, om het maar even zo te zeggen, we zeggen wel we willen allemaal hetzelfde maar uiteindelijk blijft iedereen in hun koker of in hun straatje of in hun dingen werken, ja, het moet integraal dus ik ga die en die informeren maar uiteindelijk doe ik wel hoe ik het gewend ben te doen. [...] Dan lukt het dus niet belangeloos samen te werken. Nog steeds is het concurrentiestand in Zuidoost. Maar dat is ook wat er veroorzaakt wordt. Want als je geld kan krijgen van de gemeente, en die krijgt dit en die krijgt dat en die krijgt nooit wat, ja, dan houd je het dus in stand, bewust. (Medewerker Programmabureau Masterplan)

5.5 Schijnparticipatie

In Zuidoost gebeurt ontzettend veel binnen de sociale basis. Er zijn veel initiatieven op buurt-, wijk- of stadsdeelniveau en grassroots organisaties zijn heel gemotiveerd om de leefomstandigheden van bewoners in Zuidoost te verbeteren. De ambitie om beleid te ontwikkelen samen met bewoners is ook groot en verankerd in het Masterplan Zuidoost. Toch ervaren bewoners nog vaak schijnparticipatie. Ze geven hun input op bepaalde beleidsontwikkelingen maar ervaren een gebrek aan terugkoppeling of opvolging. Soms lijken bewoners veel inspraak te hebben, maar blijkt er eigenlijk al heel veel vast te liggen in nieuwe beleidsplannen. Contactpersonen vanuit de gemeente wisselen elkaar snel af, projecten gaan niet door, veranderen of worden stopgezet zonder bewoners hier in mee

te nemen, of bewoners zien niet wat er met hun inbreng gebeurt (De Bruijn & Noordewier, 2023; Verloo, 2023).

Juist voor grassroots organisaties is het van essentieel belang om sociale verandering te bewerkstelligen, die vaak draait om 'politieke' thema's: bestaanszekerheid, radicale gelijkwaardigheid, het doorbreken van ongelijke machtsrelaties, in- en exclusie (Meade et al., 2016). Nanke Verloo schrijft in haar essay *Burgerparticipatie slechts voor de bühne* (2023) al dat het 'politieke' juist vaak omzeild wordt in formele participatieprocessen voor burgers, uit angst voor 'fundamentele' discussies en principiële onenigheid. Grassroots organisaties willen juist eerst overeenstemming bereiken over basisprincipes en randvoorwaarden in de samenwerking, voordat concrete projecten in de uitvoering besproken kunnen worden. Hun werk draait om fundamentele maatschappelijke verandering en concrete actie, waarin zij ook een politieke taak voor zichzelf zien. Grassroots organisaties worden nog niet altijd erkend als politieke actoren in beleidsvorming die daadwerkelijk mede vorm kunnen geven aan nieuwe plannen, voorafgaande aan de uitvoering van concrete projecten. Ze worden wel gevraagd om incidenteel input te geven vanuit het perspectief van bewoners, maar zijn nog geen gelijkwaardige partners in processen van co-creatie rondom beleid. Verloo deed onderzoek naar de alledaagse interacties tussen bewoners en ambtenaren in participatieprocessen en stelt dat de democratische doelstellingen van bewonersparticipatie vaak misleidend zijn omdat meestal slechts een eenzijdige groep hoogopgeleide bewoners deelneemt en er nooit recht gedaan kan worden aan alle belangen. Grassroots organisaties zoals FAES beogen juist de belangen te behartigen van groepen die niet zo snel gehoord worden en minder goed de weg weten te vinden in formele processen van inspraak.

“Grassroots bewegingen van onderop worden gewoon weinig serieus genomen. Het is alsof de gemeente bij een poort staat en graag de sleutel wil hebben. Dat zij dan kunnen bepalen aan wie ze die sleutel geven, wie er door die poort mag gaan. Terwijl de grassroots organisaties samen met de bewoners de enigen zouden moeten zijn die de sleutel hebben, omdat zij in feite de poort hebben gemaakt. Hoe het systeem nu is ingericht, is dat de gemeente zegt, geef ons maar de sleutel, dan doen wij de poort open. Terwijl de grassroots de poort zelf kunnen openen. Maar: het systeem vraagt om de sleutel, omdat zij de poort willen open maken. Het gaat naar mijn idee dan over een kwestie van opzij willen stappen, wat systemen dan niet altijd willen of kunnen doen.” (Medewerker FAES)

“Dank, we nemen het mee” is een zin die Verloo aanhaalt die de medewerkers van FAES ook regelmatig te horen krijgen. Het kan hier gaan over het (on)bewust negeren of niet erkennen van burgers in participatieprocessen, door verhalen van burgers weg te wuiven, geschiedenis van lokale gemeenschappen niet te erkennen, geen rekening te houden met het verschil in letterlijke of figuurlijke taal, emoties te minachten of fysiek niet aanwezig te zijn bij bijeenkomsten (Verloo, 2023).

6. Conclusie

In dit onderzoek hebben we gezien dat een grassroots organisatie als FAES een sterke partner kan zijn in een proces van community development. Grassroots organisaties komen letterlijk vanuit gemeenschappen zelf, hebben een groot netwerk en weten mensen bij elkaar te brengen en te mobiliseren rond gedeelde belangen. Het gaat daarbij vaak juist om mensen die voor overheidsinstanties minder goed te bereiken zijn, zich niet voldoende gerepresenteerd voelen in de formele politiek en minder vertrouwen hebben in de overheid. Deze organisaties krijgen het vertrouwen van bewoners die zich in een gemarginaliseerde positie bevinden, terwijl de overheid dat vertrouwen (nog) niet altijd krijgt.

Dit geldt ook voor FAES. We hebben onderzocht hoe FAES als grassroots organisatie legitimiteit krijgt van bewoners en hoe grassroots leiderschap in de wijk er uit ziet. De medewerkers van FAES zetten zich in voor een gemeenschap waar ze zelf onderdeel van uitmaken. De medewerkers hebben een Afro-Nederlandse achtergrond en veel ervaringskennis in relatie tot de uitdagingen waar bewoners van Zuidoost mee te maken hebben. Ze identificeren zich met het sociale leven en de cultuur in de wijken waar ze actief zijn, wat hun legitimiteit als lokale leiders versterkt. Een essentiële basis hiervan is oprechtheid en vertrouwen, dat mensen weten wie je bent, wat ze aan je hebben, en wat je komt brengen. In hun alledaagse werk dragen ze de kernwaarde uit van gelijkwaardigheid in de Nederlandse samenleving voor bewoners van Zuidoost met een Afro-Nederlandse achtergrond. Het bijdragen aan maatschappelijke veranderingen die recht doen aan die kernwaarde zien de medewerkers niet als 'gewoon' werk, maar eerder als hun levenswerk. Hun idealisme en oprechte betrokkenheid draagt bij aan een sterk draagvlak in de Afro-Nederlandse gemeenschap in Zuidoost. Deze principiële betrokkenheid kenmerkt bottom-up community building. Anders dan bij top-down community based werken bepalen leden van de gemeenschap zelf welke maatschappelijke vraagstukken ze agenderen. De kerngroep geeft leiderschap vorm vanuit lokale ervaringskennis, en zet zich in voor sociale rechtvaardigheid. FAES maakt het streven naar gelijkwaardigheid en sociale rechtvaardigheid concreet door zowel richting instituties te agenderen welke concrete wensen bewoners hebben om hun leefomstandigheden te verbeteren, als door achter de voordeur impact te maken: door met name jongeren (en hun ouders) te ondersteunen bij talentontwikkeling en het versterken van hun netwerk. Capaciteitsopbouw hoort hier ook bij: het versterken van vaardigheden en toekomstperspectief bieden aan (jonge) bewoners. De medewerkers van FAES zijn zichtbaar op straat en bewegen zich op ontmoetingsplekken die minder goed bereikt worden door overheidsinstanties, waardoor ze goed weten wat er speelt in de leefwereld van mensen. Leden van de kerngroep van FAES worden erkend als lokale leiders omdat ze werken aan verbinding tussen personen, organisaties, leef- en systeemwerelden. Vertrouwen, zichtbaarheid in de wijk en een groot netwerk dragen bij aan hun geloofwaardigheid, omdat bewoners hen zien als sleutelfiguren die begrijpen waar ze dagelijks mee te maken krijgen.

We hebben ook onderzocht welke strategieën voor community building en collectieve belangenbehartiging door FAES worden ingezet. In de werkwijze van FAES zien we naast het zelf bepalen van een agenda voor sociale verandering en het zelf kiezen van leiderschap vanuit de gemeenschap ook dat er wordt samengewerkt aan collectieve acties. Daarom is bij FAES naast community building ook sprake van grassroots community organizing. Door aan te sluiten bij de leefwereld van (jonge) bewoners, op te

halen wat er speelt in de wijk en ervaringskennis te delen, leggen de medewerkers van FAES een basis van vertrouwen in het proces van community building. Die basis stelt hen in staat om vervolgens mensen te mobiliseren: het bij elkaar brengen van mensen die voor dezelfde belangen staan en dezelfde sociale verandering teweeg willen brengen. Daarnaast investeren de medewerkers van FAES ook in capaciteitsopbouw: het bouwen van een eigen netwerk, het versterken van het sociaal kapitaal van bewoners en het in kaart brengen en versterken van vaardigheden die bewoners in kunnen zetten om voor hun belangen op te komen. In lijn met de uitgangspunten van de ABCD-methode focust FAES op de kracht van bewoners in Zuidoost: wat kunnen mensen zelf en hoe kan de organisatie ze helpen om hun krachten in te zien en te gebruiken voor een gedeeld belang? Naast dit proces van community building, houdt FAES zich ook bezig met belangenbehartiging. Dit doet FAES door publieke campagnes te voeren om het collectief kritisch bewustzijn te stimuleren over thema's als institutioneel racisme, het slavernijverleden en herstel en door collectieve, publieke acties zoals demonstraties rond deze thema's te organiseren. Naast dit activisme werkt FAES ook met institutionele partners samen om de ervaringen van bewoners in te brengen in processen van beleidsontwikkeling, bijvoorbeeld door input te leveren in expertmeetings, of door beleidsmakers mee te nemen op werkbezoek in de Bijlmer en hen in contact te brengen met bewoners. Zoals beschreven in de literatuur over grassroots community organizing, zetten de medewerkers van FAES zich als belangenbehartigers in om ongelijke machtsverhoudingen kritisch te analyseren en aan te kaarten. Dit doen ze soms door een activistische en publieke benadering te kiezen, en soms door aan beleidsbeïnvloeding te werken in interacties met representanten van de lokale en landelijke overheid. In de tussenuimte tussen bewoners en overheidsinstanties voert de kerngroep van FAES als het ware een strategische dans uit: de ene keer beweegt FAES binnen de kaders van de overheid, de andere keer kiest FAES er voor om meer de confrontatie op te zoeken. Bijvoorbeeld om institutioneel racisme aan te kaarten of om een gebrek aan inspraak van bewoners in nieuw overheidsbeleid te agenderen. FAES ontwikkelt ook zelf alternatieve vormen van bewonersparticipatie, zoals een Krin Taki, een democratische gespreksvorm met Surinaamse roots waarbij op basis van consensus bepaald wordt wat de route gaat zijn in een bepaalde situatie en er veel ruimte is voor het onderling delen van emoties. In haar activiteiten in het kader van belangenbehartiging ziet FAES kritisch bewustzijn als een voorwaarde voor systeemveranderingen die bijdragen aan een gelijkwaardige maatschappelijke positie voor Afro-Nederlanders.

FAES zet zich onvoorwaardelijk in voor het bevorderen van sociale rechtvaardigheid en gelijkwaardigheid voor mensen van kleur in Zuidoost. Het activistisch karakter van de organisatie kan ook een uitdaging zijn, omdat de medewerkers niet terugdeinzen voor het geven van kritiek op (institutionele) systemen. Dit kan invloed hebben op hoe institutionele partners naar FAES kijken als organisatie. Soms kan een kritisch geluid helpen om de vinger op de zere plek te leggen en instituties in beweging te krijgen, maar soms kan de organisatie ook buitenspel gezet worden als institutionele partners zich aangevallen voelen. We hebben ook gekeken hoe FAES zich als grassroots organisatie inspent om de collectieve belangen van bewoners te vertegenwoordigen richting het stadsdeel. Dat blijkt in de praktijk nog vaak lastig, ondanks de welwillendheid van institutionele partners om samen te werken met organisaties zoals FAES die goed zijn ingebed in de leefwereld van bewoners. Ondanks dat FAES een groot netwerk heeft bij overheden en andere institutionele partners, regelmatig wordt gevraagd om input te geven bij actuele beleidsontwikkelingen, en succesvol is in het organiseren van acties en het genereren van publieke aandacht voor de belangen van haar achterban, ervaart FAES ook een gebrek aan duurzame zeggenschap in lange termijn beleidsontwikkelingen. Dit heeft te maken met verschillende uitdagingen. De kennisbronnen van bewoners en grassroots

organisaties worden door institutionele partners niet altijd als even legitiem en waardevol beschouwd, omdat zij niet altijd generaliseerbaar zijn of omdat de representativiteit ervan betwijfeld wordt. Dit kan ertoe leiden dat de autoriteit van grassroots organisaties onvoldoende wordt erkend om te komen tot een gelijkwaardige samenwerking. Vaak zijn het 'bekenden' van de gemeente die de institutionele kaders en werkwijzen al goed kennen, goed contact hebben met bepaalde ambtenaren en goed weten via welke kanalen zij hun stem kunnen laten horen, die de meeste invloed hebben op processen van beleidsontwikkeling. Processen van participatie waarbij de relatie met de gemeenschap instrumenteel wordt ingezet om kennis op te halen en er te weinig daadwerkelijke wederzijdse respectvolle samenwerkingsrelaties ontstaan, wekken bij bewoners van kleur de associatie op met een overheid die relaties van 'extractie' aangaat met bewoners, zoals dat in het koloniale verleden al gebeurde. In plaats daarvan verlangen bewoners van kleur naar gelijkwaardige relaties met instituties, die capaciteitsopbouw van lokale gemeenschappen juist faciliteren. Ook zijn de democratische doelstellingen van bewonersparticipatie vaak misleidend omdat meestal slechts een eenzijdige groep hoogopgeleide bewoners deelneemt en er nooit recht gedaan kan worden aan alle belangen. De gemeente kan inclusieve processen van beleidsontwikkeling stimuleren door meer op samenwerking in te zetten tussen organisaties in het maatschappelijk middenveld, en op een laagdrempelige manier subsidie te geven aan kleine en informele grassroots initiatieven voor hun professionalisering en capaciteitsopbouw, zodat zij als gelijkwaardige gesprekspartners aan tafel kunnen zitten.

In ons onderzoek concluderen we dat er ongelijke machtsverhoudingen zijn die niet alleen de positie van grassroots organisaties beïnvloeden, maar ook invloed hebben op de bestaande of nieuwe democratische samenwerkingen tussen burger en overheid, en op de vertrouwens kloof die deze samenwerkingen bemoeilijkt. De (lokale) overheid bevindt zich in een positie van definitiemacht: de overheid heeft de macht om te bepalen hoe 'maatschappelijke' opgaves worden geformuleerd, welke doelen worden gesteld, wie aan welke tafel komt, wie wanneer inbreng mag leveren en welke inbreng (of kennis) wordt meegenomen in beleidsbeslissingen en daadwerkelijke acties in de wijken. Informele initiatieven van actieve bewoners en grassroots organisaties kunnen deelnemen op voorwaarde van de overheid en de stem van bewoners wordt gehoord wanneer zij een taal spreken die overheidsinstanties begrijpen. Kennis van de community wordt nog niet altijd erkend als een betrouwbare bron van informatie, terwijl die wel relevant is om inclusief en effectief beleid te maken dat aansluit bij de lokale geschiedenis, cultuur en ervaringen van bewoners. Of grassroots organisaties worden gezien als niet professioneel genoeg voor een gelijkwaardige samenwerking.

Gemeenschappen van kleur zoals de Afro-Nederlandse gemeenschap in Zuidoost hebben daarbij vaker te maken met structurele vormen van uitsluiting, stereotyperingen of vooroordelen. Representanten van de overheid construeren een verhaal over wat er nodig is in Zuidoost zonder grassroots organisaties hier structureel bij te betrekken, terwijl zij zich zelf vaak makkelijker kunnen distantiëren van de uitdagingen in het stadsdeel, omdat zij die (minder) vaak doorleven of hebben doorleefd. Dit geldt gelukkig niet voor iedereen: we zien in Zuidoost ook veel mensen op ambtelijke en bestuurlijke posities die wél uit lokale gemeenschappen komen, wortels hebben in Zuidoost en zich vanuit een oprecht doorleefde betrokkenheid willen inzetten voor betere leefomstandigheden voor de bewoners van het stadsdeel. Maar ook zij moeten bewegen binnen institutionele kaders die er nog niet voldoende op gemaakt zijn om gelijkwaardige co-creatie met bewoners in processen van beleidsvorming te faciliteren.

We zien daarnaast ook dat het voor grassroots organisaties ingewikkeld is om zich te positioneren in de samenwerking met instituties. Deze organisaties krijgen te maken met beeldvorming over hen of over de bewoners in Zuidoost waar ze maar beperkt invloed op hebben. Het kan gaan over een dominant narratief waarin de nadruk ligt op alles waar gebrek aan is in Zuidoost, of over het laag inschatten van de kennis, capaciteiten en professionaliteit van bewoners van kleur en de organisaties die hen vertegenwoordigen. Het kan ook gaan over verwachtingen rondom 'goede' of 'constructieve' bewonersparticipatie vanuit instituties waar grassroots organisatie aan geacht worden te voldoen om serieus genomen te worden. Om hun eigen bestaanszekerheid te garanderen en subsidierelaties niet op het spel te zetten kunnen organisaties geneigd zijn zich te voegen naar deze verwachtingen en dominante narratieven te reproduceren. Grassroots organisaties sluiten dan aan bij het narratief van de (lokale) overheid, om te kunnen blijven werken aan de opgaves die er liggen in het stadsdeel. Tegelijkertijd is de community organizing werkwijze van organisaties als FAES waarden gedreven en gericht op sociale verandering. Soms kiest de organisatie voor een activistische insteek en weigert ze concessies te doen aan haar uitgangspunten. Bijvoorbeeld wanneer ze publiekelijk beleid aan de kaak stelt dat een discriminerende uitwerking heeft voor bewoners van kleur. FAES spreekt zich regelmatig kritisch uit over partijen zoals de gemeente waar ze ook mee samenwerkt en van afhankelijk is. Dit kan leiden tot schuring met institutionele partners. Wanneer instituties de voorkeur geven aan samenwerkingen met grassroots organisaties die vooral dominante narratieven reproduceren en niet te activistisch zijn, werkt dit de concurrentiestrijd tussen grassroots organisaties in de hand. Het kan ertoe leiden dat organisaties zich gaan profileren als meer coöperatief, representatief of professioneel dan anderen om zo een 'seat at the table' veilig te stellen. Het is daarom belangrijk dat zowel grassroots organisaties zelf als institutionele partners sterker inzetten op lokale samenwerkingen en het delen van middelen, netwerken en (fysieke) ruimtes, naast het samen formuleren van opgaves die écht aansluiten bij de geleefde ervaringen van bewoners.

Dit onderzoek levert inzichten op in de mogelijkheden én uitdagingen om community organizing van grassroots organisaties vorm te geven in de praktijk. Processen van community development, waarbij grassroots organisaties samenwerken met institutionele partners, zijn gelaagd, en we staan nog maar aan het begin van het maken van lange termijn beleid in gelijkwaardige co-creatie. Dit vereist een stevige vertrouwensbasis tussen bewoners, grassroots organisaties en de overheid. De rol van grassroots organisaties in het bouwen aan die vertrouwensbasis verdient meer aandacht, gezien zij een unieke tussenpositie hebben in de ruimte tussen burger en overheid.

Literatuurlijst

Ahmed, S. (2007) 'A Phenomenology of Whiteness.' in: *Feminist Theory* 2(8): 149-168

Arvidson, M., Johansson, H., & Scaramuzzino, R. (2017). Advocacy Compromised: How Financial, Organizational and Institutional Factors Shape Advocacy Strategies of Civil Society Organizations. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 29(4), 844-856. <https://doi.org/10.1007/s11266-017-9900-y> Balkenhol (2021). Tracing Slavery. The politics of Atlantic memory in the Netherlands. Berghahn.

Banks, S. (2011). Re-gilding the ghetto: community work and community development in 21st-century Britain. In M. Lavalette (ed.), *Radical Social Work Today. Social Work at the Crossroads* (pp. 165-186). <https://doi.org/10.1332/policypress/9781847428189.003.0011>

Barrett, J. B., Van Wessel, M. G. J., & Hilhorst, D. J. M., Arensman, B., Klaver, D. C., Richert, W., Van Bodegom, A. J., Van Waegeningh, C., Rasch, E. D., & Wagemakers, A. (2016). *Advocacy for Development Effectiveness, Monitoring and Evaluation*. Wageningen University.

Bartels, K. P. R. (2013). Public encounters: The history and future of face-to-face contact between public professionals and citizens. *Public Administration*, 91(2), 469-483. Portico. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9299.2012.02101.x>

Bauman, Z. (2001). *Community: Seeking safety in an insecure world*. Polity Press.

Bettez, S. C., & Hytten, K. (2013). Community Building in Social Justice Work: A Critical Approach. *Educational Studies*, 49(1), 45-66. <https://doi.org/10.1080/00131946.2012.749478>

Bezboruah, K. (2020). Building and Strengthening Communities: What Works? What Doesn't? *Building Community and Family Resilience*, 1-17. https://doi.org/10.1007/978-3-030-49799-6_1

Bhattacharyya, J. (2004). Theorizing Community Development. *Journal of the Community Development Society*, 34(2), 5-34. <https://doi.org/10.1080/15575330409490110>

Bowles, S., & Gintis, H. (2002). Social Capital and Community Governance. *The Economic Journal*, 112(483), F419-F436. <https://doi.org/10.1111/1468-0297.00077>

Brömann, N. (2010). Methodebeschrijving ABCD. Movisie. Verkregen via <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2018-03/Methodebeschrijving-ABCD.pdf>

Collins, P. H. (2002). *Black feminist thought: knowledge, consciousness and the politics of empowerment*. Routledge.

De Bruijn, D., Noordewier, Y., & Santpoort, R. (2023). *Naar vertrouwen in een betrouwbare overheid. Deel 1: De responsieve lokale overheid*. Movisie. Verkregen via <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2023-03/Naar-vertrouwen-in-een-betrouwbare-overheid.pdf>

De Bruijn, D., & Noordewier, Y. (2023). *Ruimte voor invloed. Verkenning van mogelijkheden voor meerstemmigheid in lokaal gebied*. Movisie. Verkregen via <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2023-05/Ruimte-invloed-bewoners.pdf>

Bräuchler, Knodel & Roschenthaler (2021)

Dutta, U. (2018). Decolonizing “Community” in Community Psychology. *American Journal of Community Psychology*, 62(3-4), 272-282. Portico. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12281>

Elbers, W., & Kamstra, J. (2020). *How does organisational capacity contribute to advocacy effectiveness? Taking stock of existing evidence. Development in Practice*, 30(5), 599-608. <https://doi.org/10.1080/09614524.2020.1779664>

For An Equal Society. (z.d). *School2Community*. Product van FAES. [Intern document].

For An Equal Society. (2020). *Beyond the usual suspects*. Eindrapportage tijdelijke ontmoetingsruimte H-buurt. [Intern document].

For An Equal Society. (2021). *Meester ‘Turbo’ Plan: Reboot*. Grassroots. [Intern document].

Freire, P. (1972?). *Pedagogy of the oppressed*. Penguin.

Fricker, M. (2012). Epistemic justice as a condition of political freedom? *Synthese*, 190(7), 1317-1332. <https://doi.org/10.1007/s11229-012-0227-3>

García, I. (2020). *Asset-Based Community Development (ABCD): Core principles*. Research Handbook on Community Development. <https://doi.org/10.4337/9781788118477.00010>

Gaventa, J. (2006). Finding the Spaces for Change: A Power Analysis. *IDS Bulletin*, 37(6), 23-33. <https://doi.org/10.1111/j.1759-5436.2006.tb00320.x>

Gemeente Amsterdam. (2019). *Dashboard kerncijfers*. [Bestuur en organisatie-Politieke invloed]. Verkregen via https://onderzoek.amsterdam.nl/interactief/dashboard-kerncijfers?tab=indicator&thema=bestuurenorganisatie&indicator=BINVLOED_P&indeling=stadsdelen&jaar=2019&gebied=A&taal=nl

Gemeente Amsterdam. (2021). *Dienstverlening van de hersteloperatie toelagenschandaal. Onderzoek naar ervaringen van gedupeerden en buurtteammedewerkers*. Onderzoek & Statistiek. Verkregen via https://openresearch.amsterdam/image/2023/3/9/2023_onderzoek_herstelprocedure_toelagenaffaire_8adb1a3b83.pdf

Gemeente Amsterdam. (2022). *Versterken van vertrouwen tussen gemeente en Amsterdammers*. [Ambtelijke verkenning]. Verkregen via https://openresearch.amsterdam/image/2022/4/14/stedelijk_strategie_team_verkenning_v_ersterken_van_vertrouwen_tussen_gemeente_en.pdf

Gemeente Amsterdam. (2023). *Dashboard kerncijfers*. [Bevolking-Bevolking totaal]. Verkregen via <https://onderzoek.amsterdam.nl/interactief/dashboard->

[kerncijfers?tab=indicator&thema=bevolking&indicator=BEVTOTAAL&indeling=ggwgebieden&jaar=2023&gebied=GA01&taal=nl](#)

Ghorashi, H. K., Boersma, K., & Azarhoosh, F. (2023). Tussendenken en inclusief besturen rond armoede. In T. Overmans, M. Honingh, & M. Noordegraaf (red), *Werken aan maatschappelijke vraagstukken: verbindende bestuurskunde?* In het kader van 50 jaar jubileum van Vereniging voor Bestuurskunde (VB) (pp. 97-113). Boom.

Gradener, J. (2016). *Keys to the Community. A multiple case study into professional legitimation in community development practice* [Proefschrift] Universiteit Utrecht. Verkregen via <https://www.hva.nl/binaries/content/assets/subsites/kc-mr/publicaties/culturele-en-sociale-dynamiek/keys-to-the-communityjune7def.pdf>

Haslam, S. A., Jetten, J., Postmes, T., & Haslam, C. (2009). Social identity, health and well-being: An emerging agenda for applied psychology. *Applied Psychology*, 58(1), 1-23.

Heath, S. C., Rabinovich, A., & Barreto, M. (2017). Putting identity into the community: Exploring the social dynamics of urban regeneration. *European Journal of Social Psychology*, 47(7), 855-866.

Helleman, G., Majoor, S., Peek, G.-J., & Van der Veen, H. (2021). *Participatiemoe(d)*. Platform Stad en Wijk. Verkregen via <https://sway.office.com/smyJ8icyfLfDmoNa?ref=Link>

hooks, b. (2003). *Teaching community: A pedagogy of hope*. ROUQ

Huygen, A., & Fortuin, K. (2021). ABCD: Naar veerkrachtige gemeenschappen. LSA bewoners. Verkregen via <https://www.lsabewoners.nl/wp-content/uploads/2022/10/ABCD-naar-veerkrachtige-gemeenschappen-Wijkwijzer.pdf>

Kaulingfreks, F. (2023, 20 april). *Participatielezing 2023*. Movisie. <https://www.youtube.com/watch?v=QToHpBz9nR4>

Kenny, S. (2016). Changing community development roles: the challenges of a globalising world. "Politics, Power and Community Development," 47-64. <https://doi.org/10.1332/policypress/9781447317364.003.0003>

Koster, M. (2014). Bridging the Cap in the Dutch Participation Society: New Spaces of Governance, Brokers, and Informal Politics. *Etnofoor*, 26(2), 49-64. Verkregen via <https://www.jstor.org/stable/43264059>

Koster, M., & Van Leynseele, Y. (2018). Brokers as Assemblers: Studying Development Through the Lens of Brokerage. *Ethnos*, 83(5), 803-813. <https://doi.org/10.1080/00141844.2017.1362451>

Kretzmann, J. P., & Mcknight, J. L. (1993). *Building communities from the inside out a path toward finding and mobilizing a community's assets*. Verkregen via www.abcdinstitute.org

Kruyswijk, M. (2023, 21 november). In deze wijk in Amsterdam-Zuidoost is de opkomst bij verkiezingen vaak laag: 'Ik heb hier nog nooit een politieke partij zien flyeren'. *Het Parool*. Verkregen via <https://www.parool.nl/verkiezingen/in-deze-wijk-in-amsterdam-zuidoost-is->

[de-opkomst-bij-verkiezingen-vaak-laag-ik-heb-hier-nog-nooit-een-politieke-partij-zien-flyeren~b6fee8b0/](#)

Lindquist, J. (2015). Brokers and Brokerage, Anthropology of. In *International Encyclopedia of Social and Behavioral Science* (Second Edition, Vol. 2, pp. 870–874). Elsevier

Masterplan Zuidoost. (2021). *Masterplan Zuidoost Programma 2021-2040*. Verkregen via https://zoiszuidoost.nl/wp-content/uploads/2021/05/ZO-Zuidoost-Masterplan_final-2021-2040.pdf

Mayo, M. (2011) 'Community development: a radical alternative?', in G. Craig, M. Mayo, K. Popple, M. Shaw and M. Taylor (eds) *The community development reader: History, themes and issues*, Bristol: Policy Press, 75–82.

Meade, R. R., Shaw, M., & Banks, S. (2016). Politics, power and community development: an introductory essay. *Politics, Power and Community Development*, 1-28. <https://doi.org/10.46692/9781447317388.002>

Meershoek, P. (2020, 9 september). Minister in gesprek met BLM-activisten langs de kloof tussen arm en rijk in Zuidoost. *Het Parool*. Verkregen via <https://www.parool.nl/amsterdam/minister-in-gesprek-met-blm-activisten-langs-de-kloof-tussen-arm-en-rijk-in-zuidoost~b021a743/>

Meershoek, P. (2020, 9 juni). Dit zijn de organisatoren van het Black Lives Matter-protest morgen in de Bijlmer. *Algemeen Dagblad*. Verkregen via <https://www.ad.nl/binnenland/dit-zijn-de-organisatoren-van-het-black-lives-matter-protest-morgen-in-de-bijlmer~a4c3e301/>

Meershoek, P. (2020, 10 juni). Bij het Black Lives Matter-protest in Zuidoost werd geschiedenis geschreven. *Het Parool*. Verkregen via <https://www.parool.nl/amsterdam/bij-het-black-lives-matter-protest-in-zuidoost-werd-geschiedenis-geschreven~bbcaf157/>

Meershoek, P. (2023, 6 juni). Gideon Everduim: 'Zuidoost een multicultureel paradijs? Marketing, dat verandert niets aan armoede'. *Het Parool*. Verkregen via <https://www.parool.nl/topverhalen/gideon-everduim-zuidoost-een-multicultureel-paradijs-marketing-dat-verandert-niets-aan-armoede~bc84aea6/>

Meershoek, P., & Wagemakers, T. (2023, 17 juni). Sandra Williams vertrekt na een strijd van 2,5 jaar bij Masterplan Zuidoost: 'Ik hou hoop, maar het wantrouwen is groot'. *Het Parool*. Verkregen via <https://www.parool.nl/amsterdam/sandra-williams-vertrekt-na-een-strijd-van-2-5-jaar-bij-masterplan-zuidoost-ik-hou-hoop-maar-het-wantrouwen-is-groot~b25093ce/>

Meijer, M. (2020). *When it goes wrong... learning from challenged (and revived) community initiatives*. *Journal of Rural Studies*, 74, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.11.006>

Miller, P. M., Brown, T., & Hopson, R. (2011). Centering Love, Hope, and Trust in the Community. *Urban Education*, 46(5), 1078-1099. <https://doi.org/10.1177/0042085910395951>

Moritsugu, J., Vera, E., Wong, F. Y., & Duffy, K. (2019). *Community Psychology*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315664712>

Newman, J., & Clarke, J. (2016). The politics of deploying community. *Politics, Power and Community Development*, 31-46. <https://doi.org/10.46692/9781447317388.003>

Pinkster, F. M., Ferier, M. S., & Hoekstra, M. S. (2020). On the Stickiness of Territorial Stigma: Diverging Experiences in Amsterdam's Most Notorious Neighbourhood. *Antipode*, 52(2), 522-541. <https://doi.org/10.1111/anti.12608>

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Touchstone Books/Simon & Schuster. <https://doi.org/10.1145/358916.361990>

Ramdjan, T. (2023, 1 april). In deze buurten van de Bijlmer gingen maar weinig mensen stemmen: 'Als ik honger heb, gaat de politiek mij geen eten geven'. *Het Parool*. Verkregen via <https://www.parool.nl/amsterdam/in-deze-buurten-van-de-bijlmer-gingen-maar-weinig-mensen-stemmen-als-ik-honger-heb-gaat-de-politiek-mij-geen-eten-geven~b96b1bb3/>

Roestone Collective. (2014). Safe space: Towards a reconceptualization. *Antipode*, 46(5), 1346-1365.

Smith, A., Fressoli, M., Abrol, D., Arond, E., & Ely, A. (2016). Introducing Grassroots Innovation Movements. *Grassroots Innovation Movements*, 1-15. <https://doi.org/10.4324/9781315697888-1>

Smith, A., Fressoli, M., Abrol, D., Arond, E., & Ely, A. (2016). An Analytical Framework for Studying Grassroots Innovation Movements. *Grassroots Innovation Movements*, 16-31. <https://doi.org/10.4324/9781315697888-2>

Speer, P. W., & Han, H. (2018). Re-engaging social relationships and collective dimensions of organizing to revive democratic practice. *Journal of Social and Political Psychology*, 6(2), 745-758. <https://doi.org/10.5964/jspp.v6i2.929>

Staples, L. (2016). *Roots to Power*. ABC-CLIO, LLC. <https://doi.org/10.5040/9798216010050>

Tilly, C. (2008). *Contentious performances*. Cambridge University Press.

Van der Mee, T. (2022, 20 december). Nazaten tot slaaf gemaakt kunnen hun naam gratis veranderen: 'Draait om zelfbeschikking'. *Het Parool*. Verkregen via <https://www.parool.nl/excuses-slavernijverleden/nazaten-tot-slaaf-gemaakt-kunnen-naam-gratis-veranderen-draait-om-zelfbeschikking~b4e30b7b/>

Van Dongen, M. (2021, 12 januari). Subsidie Hart voor de K-buurt stopt: 'Moeilijk om dit weer op te zetten'. *Het Parool*. Verkregen via <https://www.parool.nl/cs-b3951bff/>

Van Pelt, M., Rensen, P. & Spierts, M. (2024). *Dossier: Wat werkt bij samenlevingsopbouw*. Movisie. Bron: <https://www.movisie.nl/publicatie/wat-werkt-samenlevingsopbouw>

Van Schaijk, R., Van Mourik, K., Repetur, L., Cadat-Lampe, M., & Kastelein, C. (2020). *Versterken van inclusieve burgermacht. De werkwijze en context van Hart voor de K-buurt*

in Amsterdam Zuidoost als goed voorbeeld. Movisie. Verkregen via <https://www.movisie.nl/publicatie/versterken-inclusieve-burgermacht>

Verloo, N. (2017). Learning from informality? Rethinking the mismatch between formal policy strategies and informal tactics of citizenship. *Current Sociology*, 65(2), 167-181. <https://doi.org/10.1177/0011392116657287>

Verloo, N. (2023). Ignoring people: The micro-politics of misrecognition in participatory governance. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 41(7), 1474-1491. <https://doi.org/10.1177/23996544231182985>

Vermeulen, F., Kaulingfreks, F., & Redan, S. (2023). *Lage lokale betrokkenheid en grote ongelijkheid. Onderzoek naar opkomst bij Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen*. Verkregen via <https://openresearch.amsterdam.nl/page/91579/lage-lokale-betrokkenheid-en-grote-ongelijkheid>

Wagemans, F. & Peters, S. (2023). *Roep om een overheid die verantwoordelijkheid neemt*. Sociaal Cultureel Planbureau. Verkregen via <https://www.scp.nl/binaries/scp/documenten/publicaties/2023/07/06/roep-om-overheid-die-verantwoordelijkheid-neemt/Onderzoek+Roep+om+een+overheid+die+verantwoordelijkheid+neemt.pdf>

**KENNIS
CENTRUM
ONGELIJK
HEID**

Stichting Kenniscentrum Ongelijkheid

Bezoekadres: UVA REC J/K

Nieuwe Achtergracht 184, 1018 WV Amsterdam

Postadres: Postbus 15940, 1001 NK Amsterdam

www.kenniscentrumongelijkheid.nl